

**VYSOKÁ ŠKOLA BÁŇSKÁ – TECHNICKÁ UNIVERZITA OSTRAVA
EKONOMICKÁ FAKULTA**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2009

Ivana Mindlová

VYSOKÁ ŠKOLA BÁŇSKÁ – TECHNICKÁ UNIVERZITA OSTARAVA
EKONOMICKÁ FAKULTA

KATEDRA VEŘEJNÉ EKONOMIKY

Vývoj učňovského školství a jeho financování
Development of the Vocational Education and its Financing

Student: Ivana Mindlová
Vedoucí bakalářské práce: prof. Ing. Jan Široký, CSc.

Ostrava 2009

Zadání bakalářské práce

Student: **Ivana Mindlová**

Studijní program: B6202 Hospodářská politika a správa

Studijní obor: 6202R055 Veřejná ekonomika a správa

Téma: **Vývoj učňovského školství a jeho financování**
Development of the Vocational Education and its Financing

Zásady pro vypracování:

1. Úvod
 2. Vzdělávací politika v České republice a vývoj vzdělávání
 3. Analýza hlavní strategické linie vzdělávací politiky v České republice
 4. Financování vybrané střední školy
 5. Závěr
- Seznam použité literatury
Seznam zkratk
Prohlášení o využití výsledků bakalářské práce
Přílohy

Seznam doporučené odborné literatury:

1. FLOSS, P. Příroda, člověk a společnost v díle Komenského. Přerov: MNV, 1968.
2. KRÁLÍKOVÁ, M., NEČESANÝ, J., SPĚVÁČEK, V. Nástin vývoje všeobecného vzdělání v českých zemích. Praha: SPN, 1977.
3. POMAHAČ, R., VIDLÁKOVÁ, O. Veřejná správa. Praha: C.H.Beck, 2008. ISBN 80-7179-748-0.

Formální náležitosti a rozsah bakalářské práce stanoví pokyny pro vypracování zveřejněné na webových stránkách fakulty.

Vedoucí bakalářské práce: **prof. Ing. Jan Šíroky, CSc.**

Datum zadání: 21.11.2008

Datum odevzdání: 07.05.2009

doc. Ing. Petr Tománek, CSc.
vedoucí katedry

prof. Dr. Ing. Dana Dluhošová
děkanka fakulty

Čestné prohlášení

Místopřísežně prohlašuji, že jsem svou bakalářskou práci vypracovala samostatně s pomocí odborných konzultací vedoucího bakalářské práce a uvedla jsem všechnu použitou literaturu a prameny. Přílohu č. 1 jsem převzala z Evropského statistického úřadu.

14. dubna 2009

Podpis:

Poděkování:

Ráda bych vyslovila poděkování panu profesorovi Ing. Janu Širokému, CSc. za cenné rady, připomínky a odborné konzultace, které mi pomohly při zpracování mé bakalářské práce.

OBSAH

1	Úvod	1
2	Vzdělávací politika v České republice a vývoj vzdělávání.....	3
2.1	Historie školství v českých zemích do 1. světové války	3
2.2	Historie školství v novodobých dějinách.....	6
2.3	Historie učňovského školství.....	8
2.4	Vývoj učňovského školství po roce 1989	10
3	Analýza hlavní strategické linie vzdělávací politiky v České republice	12
3.1	Vymezení pojmu vzdělávací politika.....	13
3.2	Struktura vzdělávacích institucí v České republice.....	16
3.3	Současná situace v odborném školství v České republice	21
3.3.1	Současné vývojové trendy v odborném školství	21
3.4	Podpora využívání volné kapacity škol v rámci procesu celoživotního vzdělávání ...	24
3.5	Mezinárodní srovnání odborného vzdělávání v zemích EU.....	26
3.5.1	Vývojové trendy odborného vzdělávání v EU	28
3.6	Dopady školské reformy	29
3.7	Potřeby zaměstnavatelů ve vztahu k vybraným skupinám oborů.....	32
3.8	Financování učňovského školství.....	32
3.9	Možné způsoby zachrany učňovského školství	37
4	Financování vybrané střední školy.....	40
4.1	Historie školy	40
4.2	Zřizovatel	41
4.3	Vymezení hlavního účelu a předmětu činnosti.....	42
4.4	Ekonomické podmínky školy	44
4.4.1	Vymezení majetkových práv a povinností	44
4.4.2	Struktura financování střední školy.....	46
4.5	Organizační struktura školy	47
4.5.1	Ekonomický úsek školy	47
4.6	Hospodaření organizace	50
4.6.1	Školou využívané finanční prostředky	50
4.6.2	Zhodnocení hospodaření organizace	51
5	Závěr	53
	Seznam použité literatury.....	57
	Seznam použitých zkratek	59
	Prohlášení o využití výsledků bakalářské práce	60
	Seznam příloh.....	61

Přílohy

1 Úvod

Motto:

„... První, čeho si přejeme, jest, aby tak plně a k plnému lidství mohl býti vzděláván ne nějaký jeden člověk nebo několik jich mnoho, nýbrž všichni lidé vespolek i každý zvlášť, mladí i staří, bohatí i chudí, urození i neurození, mužové i ženy, zkrátka každý, komu se dostalo údělu narodit se člověkem, aby konečně jednou bylo celé lidské pokolení vzdělané po všech věkových stupních, stavech, pohlaví a národech. Za druhé si přejeme, aby každý člověk byl celistvě vzdělán a správně vycvičen nikoli jen v několika málo nebo v mnohých, nýbrž ve všech, které dovršují dostatku lidství...“

(J.A. Komenský: Obecná porada o nápravě věcí lidských. III. Sv. Pampaedia)

Tématem mé bakalářské práce je charakteristika vývoje učňovského školství a jeho financování. Hledání odpovědí na otázky efektivního fungování školství a vzdělávání jako celku mají na území dnešní České republiky dlouhou historii vzhledem k rozvinutosti a kulturnosti v této části Evropy. To se týká i oblasti učňovského školství, které má v rámci středního vzdělávání svá specifika. Pohledy na úlohu, postavení a význam učňovského školství se vyvíjely od přikládání velkého významu na tuto oblast až po zatlačování řešení problémů učňovského školství do pozadí.

Cílem práce je ukázat na základě stávajícího popisu předmětné problematiky mé práce na nedostatky v organizaci učňovského školství a na nedostatečně propracovaný systém financování¹, který nezohledňuje specifika učňovského školství, ale zabývá se jen středním školstvím jako celkem. Na základě provedených zkoumání je poté mojí ambicí navrhnout některá možná zlepšení fungování učňovského školství.

Je potřebné začlenit mnou řešené téma do širších společenských souvislostí. Školství jako celek (a samozřejmě učňovské školství jako jeho nedílná součást) je významným indikátorem vyspělosti země. Hodnota podílu výdajů na školství k hrubému domácímu produktu ukazuje na význam, který vláda přikládá vzdělanosti svých obyvatel. Školství společně s kulturou, vědou, výzkumem tvoří součást tzv. terciálního sektoru ekonomiky, který v rozvinutých státech má rostoucí význam v celkovém hospodaření státu. Jelikož školství až na zanedbatelné výjimky není produktivní oblastí, jeho financování probíhá prostřednictvím veřejných financí, které ovlivňuje veřejná politika. Důležitou součástí

¹ Vzhledem k obtížné hodnotové kvantifikaci neefektivnosti jsem v práci bakalářského typu nestanovila hypotézu.

charakterizující školství je přenos kompetencí (zejména u subjektu mé práce učňovského školství) na nižší stupně samosprávy při snaze o zachování určitých mantinelů pravomocí a výstupních standardů.

Bakalářská práce tedy spadá pod studovaný obor veřejná ekonomika a správa. V textu využiji poznatků z oblasti veřejné správy, veřejné ekonomiky, veřejných financí a další údaje z historie, geografie, statistiky a dalších oborů.

V teoretické části práce se budu zabývat vývojem vzdělávání v České republice a vzdělávací politikou jako celku. Po historickém nástinu se zaměřím na popis situace v učňovském školství po roce 1989 a jeho vývoj do současnosti².

Jak jsem již uvedla výše, školská politika je součástí veřejné politiky. V další části práce, více zaměřené aplikačně, zhodnotím hlavní stanovené směry vzdělávací politiky v České republice, vysvětlím základní pojmy vážící se k předmětu práce a analyzuji vývojové trendy v odborném školství.

Získané poznatky z předchozích částí práce budou uplatněny v poslední (vyjma závěru) kapitole práce, kde chci na příkladu vybrané střední školy³ popsat a analyzovat problémy financování učňovského školství s návrhy možného zlepšení.

Při psaní bakalářské práce využiji následující metody řešení: analýzu, syntézu a srovnání, dále literární rešerši, statistické metody, studium legislativních pramenů a internetové zdroje a vlastní šetření z poskytnutých interních materiálů střední školy.

Literární rešerši dostupných pramenů využiji zejména v teoretických částech práce, tj. ve druhé části práce při popisu historického vývoje školství. Oblast školství je regulována státem, proto je součástí metod i studium legislativy, především v praktičtějších zaměřených částech práce.

Analýza je myšlenkové rozložení zkoumaného předmětu na jednotlivé části, které se potom stávají předmětem dalšího zkoumání⁴. Hlubší zkoumání dílčích částí umožňuje lépe pochopit celek. Metodu analýzy použiji v druhé kapitole a zejména v kapitole třetí. Metoda syntézy je opakem metody analýzy. Metoda je založena na myšlenkovém sjednocení jednotlivých zkoumaných částí v jeden celek. Syntézou je možné sledovat podstatné

² Do data 31. 12. 2008, kterým je bakalářská práce ohraničena.

³ Střední odborná škola Střední odborné učiliště Šumperk, Gen. Krátkého 30.

⁴ Podle Synek, Sedláčková, Vávrová (2002), s. 20.

zákonitosti mezi zkoumanými jevy. Metodu syntézy použiji při stanovení obecných závěrů ve čtvrté kapitole.

Ve třetí části práce chci srovnat odborné vzdělávání v České republice s vybranými státy Evropské unie, a proto budu používat i metodu srovnávání.

Práce vychází z právních předpisů platných ke dni 31. 3. 2009 a byla dána k vazbě dne 14. 4. 2009.

2 Vzdělávací politika v České republice a vývoj vzdělávání

V této kapitole popisuji vývoj vzdělávání a školské politiky v českých zemích od dob Velkomoravské říše přes středověk až po novodobé dějiny. Zaměřuji se více na popis učňovského školství, kterým se zabývám v celé své práci.

2.1 Historie školství v českých zemích do 1. světové války

V bohatých dějinách rozvoje českého školství působila celá řada postav i událostí, které zasluhují zmínku.

Roku 863 přišli na Moravu na pozvání knížete Rastislava slovanští věrozvěstové Konstantin a Metoděj, kteří působili nejen jako šířitelé křesťanství, ale i jako „první národní učitelé“. Archeologické výzkumy prokázaly, že první slovanské školy na území Velké Moravy vznikly pravděpodobně v Sadech u Uherského Hradiště. Vedle čtení a psaní na voskové destičky zde žáci získávali základy nové víry, které byly přednášeny v církevní slovanštině.

Za knížete Bořivoje se v Čechách dále rozvíjela slovanská bohoslužba. Další politický a náboženský vývoj v českých zemích pak nahradil slovanskou bohoslužbu latinskou liturgií a glagolici latinkou. Dále se uplatňovaly cyrilometodějské vlivy v oblasti literární i náboženské. Všichni, kteří se zabývají našimi dějinami, se shodují v tom, že první školy na našem území aktivně přispěly k tvorbě kulturních hodnot a plnily pokrokovou úlohu.⁵ S šířením křesťanství vznikaly klášterní školy, které měly přísně teologický charakter a byly zprvu přístupny jen chlapcům. Základem studia byla latina, gramatika, rétorika, dialektika,

⁵ Čondl (1963), s. 708.

dále pak aritmetika, geometrie, astronomie. Nejnižším typem vzdělávací instituce byly tehdy farní školy. Děti se v nich učily kromě katechismu též čtení, psaní a počítání, což bylo velmi důležité pro praktický život.

Velký význam ve středověku měly univerzity – u nás především založení Karlovy univerzity roku 1348. Středověké univerzity byly otevřeny všem křesťanským národům a všem třídám obyvatelstva, což je pokládáno za důležité předznamenání příštích tendencí společenského vývoje.⁶ Velký podíl na zvýšení vzdělanosti měla i města, která zakládala své školy městské, tzv. partikulární, částečné, protože nepodávaly celý soubor věd jako univerzity. Byly to školy necírkevní povahy a zůstávaly v pravomoci měst. Typické středověké vzdělávání je však přesto úzce vymezeným osvojováním hotových poznatků, názorů a postojů, utvářením pevných návyků. Výchova tehdy vede ke slepé poslušnosti a pasivnímu podřizování nerozvíjícímu vlastní aktivitě.

Husitské hnutí dalo směr nové linii základního vzdělání. Mělo se zpřístupnit všem vrstvám společnosti, měly se vzdělávat i dívky. Prvořadým požadavkem byl svobodný přístup k Písmu a jeho pravdě. Se znalostí čtení se mezi husity rozšířila i dovednost ve výkladu bible, v níž hledali pravdu o člověku a jeho postavení ve světě. Jako jazyk zprostředkující kulturní hodnoty se důsledně prosazovala čeština. Je zřejmé, že docházelo k rozvoji rozumových schopností a samostatné činnosti. Utvářel se profil nového člověka zápasícího o právo samostatného myšlení, o právo svobodného poznání, byť ještě ve formě náboženské, ale s obsahem přesahujícím tento rámec a zahrnujícím i otázky denního života.

Pro šíření vzdělanosti měl neobyčejný význam vynález knihtisku. V českých zemích se Gutenbergova vynálezu užívalo již ve století jeho vzniku, tedy v 15. století. K prvním tištěným učebnicím patří Kalinova Knížka začátků v jazyce latinském a v českém, pro nové žáčky Klatovského Česká početnice a jiné.

V době pobělohorské došlo k tomu, že lid byl šlechtou a církví záměrně držen v nevědomosti a i sám, sužován třicetiletou válkou a nevolnictvím, jen těžko udržoval zájem o vzdělání. Většina českých knih byla zničena a na venkově byly školy zrušeny. Univerzitu Karlovu i většinu škol ovládl řád jezuitský, založený roku 1540 Ignácem z Loyoly. Jezuité věnovali ve školství pozornost jen školám středním a vysokým, pečovali především o talentované a výhradně latinu ovládající žáky. Dominantní postavení mělo jen náboženství.

⁶ Spunar (1972), s. 51.

Další sociálně ekonomický vývoj společnosti vyzvedl do popředí měšťanstvo. Jeho zakotvení v praktickém životě, výrobě a obchodu přinášelo nové požadavky na vzdělání – vzdělání reálné, vědomosti o objektivním světě, praktické dovednosti a návyky.

Nejslavnějším představitelem nového pojetí vzdělání byl Jan Amos Komenský. Velký myslitel, vychovatel a sociální reformátor, který začal v pohnuté době třicetileté války otevírat lidstvu nové obzory. Považoval všechny lidi za sobě rovné. Tam, kde rozdíly jsou, musí být oslabovány a nikoli posilovány.⁷ Programem demokratizace školství je návrh výchovně vzdělávacího systému od předškolní výchovy až po školu vysokou a završení studií poznáváním cizích zemí. Založil novou názornou metodu zakládající se na smyslovém vnímání. V duchu zásad pedagogického realismu vytyčil Komenský požadavek vybavení učeben pomůckami a kresbami.

Potřeba vzdělání v době nástupu kapitalismu vedla ke snahám o lepší výchovu a školu. Osvícenská filozofie rozumu našla cestu i na trůny panovníků Marie Terezie a zejména jejího syna Josefa II. Důvody byly především ekonomické – bylo třeba mít vzdělanější lid, mělo-li se povzbudit a oživit hospodářství země. Racionalistická filozofie hlásala všemocnost rozumu proti předsudkům víry, což otřásalo postavením církve ve školství.

Počátkem rozhodného pokroku je zavedení povinné školní docházky císařovnou Marií Terezií. Všeobecný školní řád vypracoval opat Jan Ignác Felbiger podle pruských vzorů a úředně byl vyhlášen v roce 1774. Tento školní řád se stal základem elementárního školství a v zásadě s některými změnami platil téměř 100 let.

Významným propagátorem Felbigerových idejí byl Ferdinand Kindermann (1741 - 1801). Na venkovských školách pro povznesení zemědělské práce zařazoval do vyučování pěstování bource morušového, pěstování ovocných stromů a včelařství.

Koncem 18. století za vlády Josefa II. byla v našich zemích velmi zdůrazňována povinnost školní docházky, což vedlo k růstu počtu škol. Byly zakázány tělesné tresty, stanovena doba hlavních prázdnin, učivo bylo podrobně rozděleno do jednotlivých tříd, byl omezen počet náboženských úkonů.

V období nástupců Josefa II. se začala opět silně projevovat nespokojenost šlechty a duchovenstva se školskými reformami a jejich osvícenskými idejemi. Usilovali o to, aby bylo opět posíleno vyučování náboženství a aby všechno školství podléhalo církevnímu

⁷ Floss (1968), s. 38.

dozoru. Učitelé byli služebníky církve a vyučování muselo být ve shodě s katolickou vírou, tato tíživá atmosféra se nad školami vznášela ještě bezmála dalších sedmdesát let.

Za zmínku také stojí to, že roku 1869 byl po bouřlivých rozpravách přijat říšský zákon o školách obecných, který stanovil místo dosavadní šestileté povinné školní docházky osmiletou školní povinnost, a to od šestého roku věku dítěte.⁸ Významná je i jeho obsahová stránka, kdy do obecných škol byly zavedeny reálné předměty (přírodopis, zeměpis, dějepis), které umožňovaly pravdivý výklad světa, přírody a společnosti. Stavěly se nové školní budovy, v celé řadě míst byly provedeny rozsáhlé rekonstrukce. O zdraví mládeže ve školách začali pečovat lékaři. Učební plány pro chlapce a dívky byly odlišné, stejně tak srovnání učebních plánů vyšších ročníků malotřídních škol a měšťanských škol potvrzuje přípravu dětí k rozdílnému společenskému postavení. Ani počesťování škol nepostupovalo rychle. Dalším diskriminačním rysem českého školství ve druhé polovině 19. století byl přístup žen ke středoškolskému a vysokoškolskému vzdělání. Skutečnost nestejných vzdělávacích možností bez ohledu na schopnosti a pohlaví dítěte byla častým předmětem kritiky tehdejší doby.⁹

2.2 Historie školství v novodobých dějinách

V letech první světové války se stav školství v našich zemích zhoršil. Mnoho učitelů odešlo na frontu, některé školy byly obsazeny vojskem nebo přeměněny v lazarety. Učivo bylo omezeno v obsahu i rozsahu. Důsledky bídy, špatného zdravotního stavu dětí i materiálního nedostatku v zásobování škol učebními pomůckami se projevovaly ještě několik let po válce.

Vznik československého státu r. 1918 vzbudil velké naděje pokrokového učitelstva o osvobozeném státu a odstranění nerovnoprávnosti ve vzdělávání. O dva roky později měl významné slovo k úpravám ve školství první sjezd československého učitelstva, který se konal v červenci v Praze. Učitelstvo vypracovalo a přijalo návrh, který žádal, aby mateřské, obecné a měšťanské školy tvořily jednotnou školskou soustavu. Měšťanské školy čtyřtřídní mají být pro všechny děti povinné a mají nahrazovat nižší střední školy. Jejich pokračováním mají být školy vysoké. Střední školy měly mít tři typy: první měl být pro ty, kdo se chtěli dále

⁸ Čondl (1963), s. 75.

⁹ Králíková, M., Nečesaný, J., Spěváček (1977), s. 39.

vzdělávat na vysoké škole, druhý typ měl připravovat pro praktický život a třetí typ mělo být odborné školství. Pozoruhodný je návrh pedagoga Karla Žitného z této doby: „Chceme vytvořit společnost lidí zdravých, po stránce tělesné i duševní harmonicky rozvitých, schopných a znalých radostné práce pro dobro obecné“.¹⁰ Tato myšlenka se neprosadila před zkosnatěným třídním rázem školské soustavy tehdejší doby, který se udržel prakticky nezměněn až do okupace. Středoškolské studium ukončovaly maturitní zkoušky, které měly již svou tradici z dřívějších dob a pokračovaly v předválečné koncepci encyklopedického charakteru. Bylo vymezeno i uplatnění absolventů. Absolventi celé střední školy mohli bez jakýchkoli přijímacích zkoušek vstoupit na vysokou školu odpovídajícího směru. Vývoj a charakter vzdělání šel tehdy směrem k matematicko-technickému a přírodovědnému obsahu v souladu s rozvojem průmyslové výroby. I když právně byl zaručen přístup ke vzdělání veškeré mládeži, fakticky tuto možnost všichni neměli. Sociální opatření, která existovala, jako osvobození od školného, stipendia a půjčování učebnic, nestačila krýt náklady na studium.

Hospodářskou krizi třicátých let vystřídala krize politická. Ze sousedního Německa pronikající fašistická ideologie si získala část německého obyvatelstva na našem území. Školy prožívaly za okupace dobu násilného potlačování, protože představovaly pro protektorát nebezpečnou výchovnou sílu. Následovalo uzavření všech českých vysokých škol. Okupanti se snažili všemi prostředky i drastickými opatřeními zamezit vzdělání našeho národa. Smrtí se trestalo vyučování všeho, co připomínalo starou českou slávu a zpochybňovalo dějinnou politiku i kulturní závislost českého národa na Německu.¹¹

První kroky vlády po osvobození vedly k okamžité obnově předválečného stavu školství. V mezidobí let 1945 – 1948 se prosazovala idea jednotné školy devítileté odstraňující pro všechnu školu povinnou mládež jakékoli rozdíly v obsahu učebních plánů a osnov. Tím byl odstraněn předěl mezi školami pro mládež určenou k dalšímu studiu a mládeží určenou pro praktická povolání. V dubnu roku 1948 byl přijat zákon o jednotné škole. Základní školní vzdělání je jednotné, povinné a bezplatné.¹² Zákonem z roku 1953 se povinná školní docházka stanovuje na 8 let, roku 1960 se mění opět na devítiletou. Střední vzdělání se rozdělilo na tři proudy – střední všeobecně vzdělávací školu (gymnázia), střední odbornou školu a učňovské školství. Určitou „novinkou“ bylo zřízení kurzů pro přípravu pracujících na vysoké školy. Lidé, jimž sociální podmínky nebo léta okupace

¹⁰ Váňová, R. (1999).

¹¹ Králíková, M., Nečesaný, J., Spěváček (1977).

¹² Ústava Československé republiky, Praha, SPN 1956.

zabránilo v možnosti získat středoškolské vzdělání, se připravovali v jednoletém studiu, které končilo maturitou, ke vstupu na vysoké školy taktéž při zaměstnání. K výraznějším obměnám školského systému pak nedochází desítky let. Pro celou tuto etapu budování vzdělanostní politiky je charakteristické prostoupení komunistickou ideologií, orientací na Sovětský svaz a od něj převzatý socialistický výchovně vzdělávací systém.

2.3 Historie učňovského školství

Abych lépe pochopila, čím se liší učňovské školství od ostatních středních škol, podívala jsem se na ně z pohledu jeho historického vývoje. Výchova učňů, její pojetí, obsah a organizace, je vždy odrazem hospodářských a společenských poměrů ve společnosti.

Z historického hlediska učňovského školství usuzuji, že se vývoj a charakter vyučování velmi změnil. Hlavní složkou výchovy učňů ve středověku bylo získání dovedností potřebných pro vykonávání řemesla. Praktická příprava probíhala vesměs individuálně v dílně cechovního mistra, záleželo tedy velmi na jeho zručnostech a dovednostech, které předával svému učedníkovi. Obsah přípravy učedníků a tovaryšů nebyval vymezen, ale plně ho určoval mistr. Učeň ovšem musel u mistra vykonávat i řadu prací, které neměly s vlastní přípravou nic společného. Teoretickou přípravu učňů k povolání středověk neznal. V období středověké cechovní malovýroby se způsobilost k samostatnému vykonávání řemesla prokazovala tzv. tovaryšskou zkouškou, z učedníka se stává vyučený tovaryš.

Počátky učňovského školství, tedy škol pro učně, můžeme nalézt ve druhé polovině 18. století. Pronikání prvků kapitalistického způsobu do výroby vedlo ke zvyšování nároků na pracovní síly. To ovšem vyžadovalo alespoň elementární teoretické vzdělání učňů. Vznikají opakovací, tzv. triviální školy, kde se učňům, vždy v neděli dopoledne, dostává základního teoretického vzdělání – čtení, psaní a počítání.

Se vznikem opakovacích (triviálních) škol se dá hovořit o počátcích učňovského školství. Vzdělání poskytované v těchto školách bylo však velmi primitivní a již koncem 18. století se jeví jako nedostatečné. Tovární výroba je založena na zaměstnaneckých a zaměstnavatelských vztazích a na strojové velkovýrobě, počátkem 19. století začíná u nás její mohutný rozvoj. Vedle ní se však uchovala i řemeslná malovýroba. Začaly se projevovat pokusy o nalezení nového pojetí vzdělání učňů, které by lépe odpovídalo požadavkům výroby. Avšak teprve od třicátých let 19. století se zásluhou pokrokové části české šlechty

a vznikající české buržoazie začalo vyjasňovat postupně pro vzdělání učňů nové pojetí, a to pojetí pokračovací školy.

Prosazení pokračovacího vzdělání pro učně navazovalo na dvě významné skutečnosti. První z nich je vydání živnostenského řádu v roce 1859, který upravoval postavení živnostníků při provozování jejich živnosti, včetně pracovních poměrů jejich zaměstnanců, zejména dělníků. Poté následuje v roce 1869 školská reforma. Oba dokumenty se zabývají nejen praktickou přípravou učňů k povolání, ale i ustanovují školní docházku. Existuje sice praktická příprava učně v dílně a teoretická příprava ve škole, ale bez užšího spojení.

Nová pokračovací škola byla prosazena až roku 1883, kdy byla uzákoněna první soustava odborného školství.¹³ Pojetí této školy, realizované v obsahu jejich vyučovacích předmětů, se soustředilo především na tzv. živnostenské nauky. Škola mohla být zaměřena všeobecně, pro učně různých povolání, což bylo především na venkově, nebo odborně, pro učně skupin povolání stavebních, dřevozpracujících a kovoobráběcích, které se realizovaly většinou ve větších městech. Jako hlavní předmět bylo vyučováno kreslení, jemuž byla věnována polovina vyučovacích hodin, dále živnostenské počty a písemnosti a vedení živnostenských knih. Vyučování probíhalo v neděli nebo ve všední den večer. Na některých odborných školách, kde se vyučovalo více než šest hodin týdně, byly zařazovány i speciálnější předměty. Toto pojetí ovládlo učňovskou výuku na dobu padesáti let.

Roky 1918 – 1939 přinášejí Československu určitý pokrok v pokračovacích školách, avšak dualistickou přípravu nepřekonaly. Učňovské školství mělo tuto podobu i v těžké době nacistické okupace Československa. Fašistické Německo potřebovalo pro válečnou výrobu kvalifikované dělníky a v období let 1945 – 1948 dochází ke změnám. Začaly se prosazovat tendence poskytovat dělníkům nejen praktickou přípravu, ale i teoretické vzdělání. Zdokonalila a rozšířila se soustava učebních oborů, učení trvalo 2 – 3 roky. Zvýšením počtu vyučovacích hodin, novými učebními metodami a osnovami, rozšiřováním počtu dílen a zavedením skupinové formy tohoto výcviku v praxi se zlepšila výuka, vznikají tzv. jednotné školy. Učiliště byla nejprotěžovanější školskou institucí. Téměř 60 % populace procházelo učňovskou přípravou.

V letech 1952 – 1957 prožívalo učňovské školství složité období. Především to byla doba tzv. státních pracovních záloh a rozmisťování pracovních sil, kdy příprava mládeže byla

¹³ Čondl (1963), s. 86.

převedena na jednotlivé resorty. Od roku 1958 se v našem učňovském školství začaly prosazovat další tendence. Začalo opět probíhat sjednocování a byla vytvořena jednotně strukturalizovaná soustava učebních oborů a učebních plánů, učňovské školství je začleněno do školské soustavy mezi školy druhého cyklu.

2.4 Vývoj učňovského školství po roce 1989

Se změnou politického, sociálního a ekonomického prostředí po roce 1989 prošel i systém odborného vzdělávání zásadním vývojem. Základem pro růst ekonomiky, ale i pro sociální rozvoj se stává vysoká úroveň znalostí, vzdělání a kvalifikace ve všech vrstvách společnosti. Jejím důsledkem jsou výrazné změny charakteru a obsahu práce, požadavků na pracovní sílu a její přípravu.

Zavedením nových druhů odborných škol a nových vzdělávacích programů se rozšířila nabídka odborného vzdělání. Byly upraveny mechanismy rozhodování projevující se zejména ve zvýšení odpovědnosti škol a v zavedení nových způsobů financování škol. Zatímco před rokem 1989 bylo odborné vzdělávání založené na statické přípravě pro zaručené a stabilní zaměstnání, po roce 1989 připravuje na nejistý a nestabilní trh práce. Tehdy se názory na postavení přípravy mládeže na dělnická povolání rozdělily do dvou názorově odlišných skupin. Jedna, prezentovaná bývalým Ministerstvem hospodářství, prosazovala specifické a autonomní postavení učňovského školství, tzv. duální systém. Druhá vycházela z jednoty středního odborného vzdělávání. Tento trend postupně převzalo i Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR.

Nové požadavky rychle se měnícího trhu práce nutily k větší flexibilitě. Zatímco v České republice po roce 1990 docházelo k expanzi nových státních, soukromých i církevních středních škol, trend učňovských státních škol byl spíše opačný. Žáci, dříve nastupující do odborných učilišť, se radikálně přesunuli do ostatních typů středních škol poskytujících maturitní vzdělání. Školy získaly právní subjektivitu a začaly realizovat své vlastní představy v nových vzdělávacích programech v nových typech škol, např. v integrovaných středních školách a centrech odborné přípravy, které byly nejprve podporovány, později tyto experimenty nebyly ani vyhodnoceny.

Začaly vznikat soukromé akademie (zmodernizované obchodní školy), jejímiž absolventy bychom mohli „vybavit“ téměř celou Evropu. Vzniklo více než 110 hotelových

škol a učilišť s obory kuchař, číšník a později i specialista na cestovní ruch. Předpoklad, že čeští absolventi těchto středních odborných škol najdou uplatnění v zahraničí nebo v domácích restauračních a hotelových zařízeních, se nesplnil.

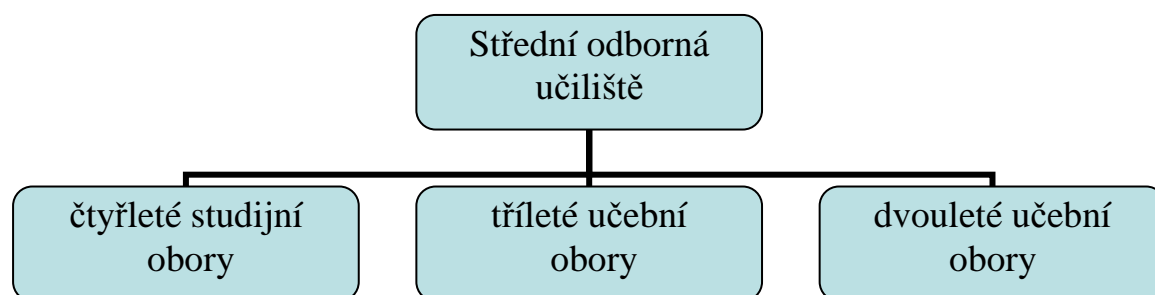
Svou nepříznivou roli v situaci učňovského školství po roce 1990 sehrály a doposud sehrávají málopočetné populační ročníky. Nastal boj o studenty, zejména na soukromé střední školy se dnes bez problémů dostávají i absolventi se slabším prospěchem, pokud jsou rodiče ochotni za ně platit školné.

Nynější stav učňovského školství ovlivňuje několik faktorů. Téměř vymizela jakákoliv promyšlená koncepce státu v regulaci potřeb národní ekonomiky v podmínkách tržního hospodářství. Velmi nezodpovědně byly po roce 1990 odstraněny veškeré nashromážděné zkušenosti a poznatky jak z učňovského školství celkově, tak konkrétně z přípravy pedagogických pracovníků pro učňovské školství.

Tam, kde došlo k hromadnému uzavírání např. strojírenských, obuvnických, textilních a oděvních podniků, musela některá učiliště ukončit svou činnost kvůli ekonomickému nezájmu. Tradičně vyspělé obory byly přes noc nahrazeny dovozem výrobků ze zahraničí, hlavně Asie. Jiné podniky prošly privatizací, v níž přestali působit původní vlastníci odpovědní za praktickou stránku výuky učňů. U veřejnosti bohužel klesá prestiž učilišť, která jsou neoprávněně považována za méně kvalitní školy, s tím je spojen i pokles prestiže učitelského povolání.

Střední odborná učiliště v současné době připravují žáky v oborech podle délky přípravy, viz schéma č. 2.1.

Schéma č. 2.1 Členění středních odborných učilišť

Zdroj: www.msmtcr.cz a vlastní zpracování

- **čtyřleté studijní obory** vychovávají žáky pro zvláště náročná dělnická povolání, pro výkon funkcí technickoekonomických v provozech a pro vstup na vysoké školy, poskytují úplné střední odborné vzdělání zakončené maturitní zkouškou,
- **tříleté učební obory** připravují mládež pro výkon většiny dělnických povolání a poskytují střední vzdělání s výučním listem,
- **dvouleté učební obory** připravují mládež pro výkon méně náročných dělnických profesí a poskytují neúplné střední vzdělání.

Střední odborné vzdělání zahrnuje široké spektrum vzdělávací nabídky, která by měla být rozvíjena tak, aby si každý uchazeč mohl vybrat vzdělávací program odpovídající jeho schopnostem, zájmům a také potřebám trhu práce. Tato nabídka by také měla umožnit žákovi změnit svou volbu v průběhu vzdělávání a pokračovat ve vzdělávání tam, kde skončil v případě, že školu z různých důvodů opustil nebo nedokončil. Cestou k tomu je systém vzájemně prostupných a navazujících vzdělávacích programů s pružnou strukturou, které umožní žákům korigovat nebo upřesnit svou volbu v průběhu vzdělávání a umožní jim získat i dílčí certifikovaný výstup po absolvování části vzdělávacího programu. Znamená to, že vzdělávací programy budou tvořeny samostatnými jednotkami – vzdělávací moduly, chápány jako prvky stavebnice, z nichž bude možno vytvářet různorodé sestavy. To umožní individuální přizpůsobení vzdělávací cesty, snadnější prostupnost v rámci celého sektoru odborného vzdělávání a jednodušší návaznost na další vzdělávání.

3 Analýza hlavní strategické linie vzdělávací politiky v České republice

V této kapitole se věnuji nejdříve obecnému vymezení pojmu vzdělávací politika a struktuře vzdělávacích institucí v České republice a analyzuji vývojové trendy v odborném školství a srovnávám je s trendy v zemích EU. Dále se zabývám dopadem školské reformy na učňovské školství v České republice.

3.1 Vymezení pojmu vzdělávací politika

Není třeba příliš rozsáhlých argumentací o vztahu vzdělávací soustavy k systému ekonomickému a sociálnímu. Školy prostě nemohou být imunní ke změnám na trhu práce, např. ke změně podílu pracujících v zemědělství, průmyslu a ve službách. Stejně tak v oblasti sociální, jak se mění instituce rodiny či multikulturální vztahy.

Změny v ekonomickém či sociálním systému předznamenávají i změny ve školách, ale významnou úlohu v určení toho, kdy a jak bude vzdělávací systém reagovat na měnící se parametry ekonomického a sociálního života, sehraávají politické procesy. Lidé užívají politických prostředků a snaží se tak řídit to, co se děje ve školách.

Politiku je možné definovat mnoha nejrozumnějšími způsoby v úzkém či širokém významu. V jednom širokém významu může politika znamenat „proces užití moci“, kde moc znamená „ovlivňování názorů a chování lidí“. Tato definice je příliš široká. Užší definice, vhodnější pro naše účely, vymezuje politiku jako „úsilí vyvíjené skupinami prosadit své přesvědčení či prospěch ve vztahu k jiným skupinám“.¹⁴ Stejně obtížné je definovat pojem „vzdělanostní (vzdělávací) politika“. Při práci na analytické evaluační studii Rozvoj vzdělávací politiky programu PHARE Obnova vzdělávací soustavy České republiky se po složitých diskuzích dospělo k následující pracovní definici: **„Vzdělávací politikou rozumíme principy, priority a metody rozhodování vztahující se k uplatnění společenského vlivu na vzdělávání. Toto rozhodování zahrnuje strategické záměry rozvoje vzdělávání, legislativní rámec činnosti vzdělávacích a vzdělávaných subjektů, způsob financování, vymezování vzdělávacích cílů a obsahů, stimulování a ovlivňování činnosti vzdělávacích subjektů a způsob jejich kontroly“**.¹⁵

Vzdělávací politika je tak pojem širší a vhodnější než „školská politika“. Obsahuje všechny sektory od mateřských škol po vzdělávání dospělých a zahrnuje vzdělávání uskutečňované ve specifických institucích, ale i vzdělávací procesy, jež se realizují mimo ně a mají méně formální charakter. Zkoumat vzdělávací politiku znamená studovat organizaci rozhodovacích procesů, která ovlivňuje výsledky vzdělávacího procesu. Ve školství, stejně jako v jiných společenských oblastech, je politický kontext důležitý v tom smyslu, že rozložení a fungování moci rozhoduje o tom, které problémy jsou veřejně diskutovány,

¹⁴ Thomas (1983).

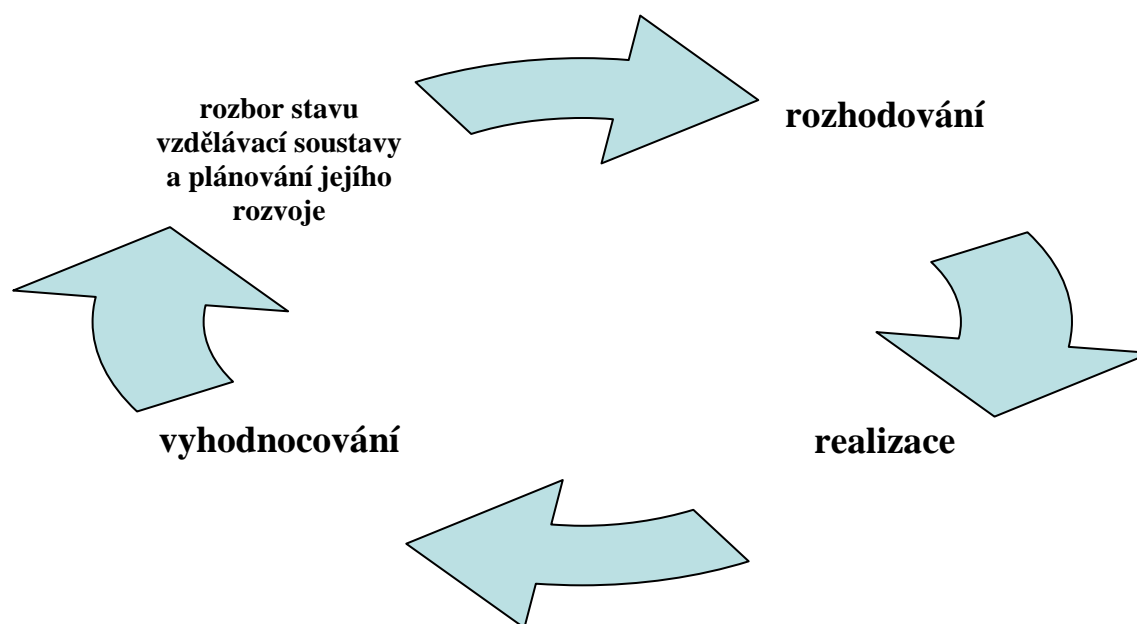
¹⁵ Kalous et al. (1994).

co se děje s předkládanými návrhy, jak je užíváno veřejných prostředků k podpoře rozhodnutí a jak jsou diskutovány výsledky.

Cyklus tvorby a realizace politiky je mechanismus, jehož existence by měla být součástí každé fungující demokratické společnosti. Sestává se ze čtyř základních fází, které tvoří uzavřený cyklus, což demonstruji na schématu č. 3.1.:

- rozbor stavu vzdělávací soustavy a plánování jejího rozvoje,
- rozhodování,
- realizace,
- vyhodnocování.

Schéma č. 3.1. Cyklus realizace vzdělávací politiky

Zdroj: www.msmtcr.cz a vlastní zpracování

Zdrojem energie pro pohyb v rámci výše uvedeného cyklu je potřeba změn vyplývající z individuálních potřeb a celospolečenských zájmů. Tyto potřeby a zájmy vyjadřují různá sociální seskupení – aktéři vzdělanostní politiky. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy jako součást výkonné moci státu, má být jedním z iniciátorů a hlavních činitelů tohoto procesu. Jeho úkolem je ale také neustále celý proces monitorovat a přitom účinně komunikovat se všemi účastníky. Jedním z nejdůležitějších předpokladů pro funkci cyklu

je účinný informační systém. Pro zahájení cyklu má největší význam strategický útvar, jehož úkolem je na základě objektivního rozboru a s využitím vstupů zvnějšku navrhnout politiky, strategie a operační plán jeho dosahování. Klíčovým faktorem plánování rozvoje je čas, který musí být dostatečně dlouhý, aby byly dosaženy skutečné změny až na úrovni školy a učitele. Na druhé straně je možné promeškat vhodný čas, kdy politické, ekonomické, sociální či demokratické podmínky jsou ke změně zvláště příhodné. Podobná příležitost se pak nemusí naskytnout po dlouhá desetiletí. Pro realizaci změn je zase nutností vytvoření účinných podpůrných systémů.

Nejdůležitější úlohu ve vzdělávací politice sehrává stát. Není však jediným faktorem podílejícím se na vzdělávací politice, což plyne částečně z faktu, že společenský užitek a prospěch, který vzdělaný jedinec přináší společnosti, se vyplatí financovat ze státních zdrojů. Vzdělání ovšem nepřináší užitek pouze společnosti, ale i jedinci samotnému.

Cílem vzdělávací politiky je zabezpečit rozvoj duchovní a znalostní kapacity populace. V nynějším světě se buduje společnost založená na znalostech, z čehož vyplývá, že nejdůležitější sociální povinností vzdělávací politiky nejen u nás, ale i všech vyspělých zemích, je zajišťovat jedinci nástroje k tomu, aby se stal vzdělanou osobností a po celý život jí také zůstal.¹⁶ Takovou ideální vzdělávací soustavu, která by tyto cíle bezezbytku uskutečňovala, se zřejmě ještě nepodařilo nikde realizovat.

Základní principy vzdělávací politiky:

- a) princip celoživotního vzdělávání. V naší společnosti rychle roste poptávka po vzdělání. Tato poptávka se stává stále rozmanitější, což souvisí s širokou a různorodou poptávkou po vzdělání z hlediska délky vzdělání, jeho forem, obsahu a úrovně v rámci školské soustavy i mimo ni. Potřeba soustavného vzdělávání je opodstatněná také rychlým vývojem věd. Vědomosti rychle zastarávají, jsou nahrazovány jinými, novějšími, které jsou od pracovníků dále vyžadovány, což vyžaduje soustavné vzdělávání pomocí vzdělávacích a rekvalifikačních kurzů. Ze vzdělávání se pak stává celoživotní proces.
- b) princip rovných šancí v přístupu ke vzdělání. Už v chartě lidských práv je zakotveno právo na vzdělání a rovné šance k přístupu ke vzdělání. Chápu je jako šanci na vzdělání dostupnou všem, kterou má pak jedinec využít v souladu se svými individuálními vlohami, intelektem, pílí a zájmy. Problémem je, jak toto právo zabezpečit. Snaží se o to

¹⁶ Koncepce vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy v České republice (1999).

vzdělávací politika svými opatřeními, jako jsou různé studijní podpory, půjčky nebo rozmanitost nabídky studia.

- c) princip individualizace a diferenciacie ve vzdělání. Tento princip vychází z původního poslání školy, kterým má být individuální vzdělání. Individuální vzdělání je důležité z toho důvodu, že každý člověk je jiný, má jiné schopnosti, vlohy, jiný inteligenční potenciál a podobně. Proto nemůže vyhovovat všem žákům a studentům stejná forma ani metoda vzdělávání.
- d) princip internacionalizace ve vzdělávání. Což v podstatě znamená, že vzdělání chápeme jako nadnárodní. Vzdělání napomáhá soužití lidí různých národností, ras a náboženství. V rámci nadnárodního vzdělávání existují evropské vzdělávací instituce, výměnné programy, studijní cesty a podobně.

Kromě uvedených základních principů se snaží vzdělávací politika prosadit i další principy, jako například odstoupení od encyklopedičnosti nebo snahu o všeobecnou vzdělanost.

Vzdělávací politika, jak už jsem uvedla, nezahrnuje pouze klasickou školskou soustavu, ale do vzdělávacího systému České republiky patří i jiné formy vzdělávání. Mezi nimi i alternativní školství. Alternativními školami se rozumí školy, které nejsou zřizovány státem, ale fungují souběžně se školami státními a platí se v nich školné. V České republice byla myšlenka alternativního školství po druhé světové válce zavržena jako ideologicky škodlivá. Po roce 1989 se však alternativní školy staly znovu skutečností a úspěšně se rozvíjí. Pro alternativní školy je typické uplatňování netradičních forem, metod a obsahů ve výuce. Jsou často spojovány s vyšší úrovní poskytovaného vzdělání. Objevují se však i lidé, kteří s alternativními školami nesouhlasí, vnímají ho tak, že přináší do společnosti prvky nespravedlnosti.

3.2 Struktura vzdělávacích institucí v České republice

Problematiku struktury vzdělávacích institucí komplexně řeší zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon) ve znění pozdějších předpisů. Tématu právní úpravy prostředí vysokých škol se věnuje samostatný zákon č. 111/1998 Sb., o vysokých školách, ve znění pozdějších předpisů.

Pro přehlednost textu předkládám stručný popis jednotlivých stupňů vzdělání:¹⁷

a) předškolní vzdělávání

Současná podoba předškolní výchovy je výrazně ovlivněna politickými, ekonomickými a společenskými změnami, které v období po roce 1989 zasáhly celé naše vzdělávací prostředí. Prodloužení mateřské dovolené až do 4 let věku dítěte se projevilo pozitivně tím, že zredukovalo jesle pro děti do 3 let spravované rezortem zdravotnictví. Základními veřejnými předškolními zařízeními jsou mateřská škola a speciální mateřská škola pro děti zpravidla ve věku od 3 do 6 let. Speciální mateřská škola slouží dětem s mentálním, smyslovým či tělesným postižením, s vadami řeči, s více vadami, dětem zdravotně oslabeným.

Zřizovatelem mateřských škol je ve velké většině obec, může to být také církev nebo soukromý zřizovatel.

První roky života předurčují do značné míry rozvoj psychických a fyzických předpokladů i sociálních postojů dětí a mají klíčový význam pro utváření jejich osobnosti. Institucionální předškolní vzdělávání podporuje výchovné působení rodiny, doplňuje je o specifické podněty, rozvíjí je a obohacuje. K jeho přednostem patří odborné vedení dětí a cílevědomé vytváření vhodných podmínek pro jejich rozvoj a vzdělávání.

b) základní vzdělávání

Základní vzdělávání je v současnosti jedinou vzdělávací etapou, které se povinně účastní každé dítě v České republice a která vytváří základ pro celoživotní učení u celé populace. Povinná školní docházka je hlavním obdobím, kdy děti všech úrovní schopností a ze všech vrstev obyvatelstva získávají ve škole zkušenost ze sociálních vztahů v přirozeně heterogenních kolektivech svých vrstevníků. Dochází zde k potřebnému vzájemnému ovlivňování a buduje se nenahraditelný sociální kapitál jako předpoklad pro dosahování budoucí shody ve společenských, politických a pracovních záležitostech. Základní vzdělávání je rozděleno na 1. a 2. stupeň.

První stupeň je z hlediska vývoje žáků velmi významným a didakticky specifickým stupněm vzdělání. Cílem prvního stupně základního vzdělání je vytváření předpokladů pro celoživotní učení – získávání základních návyků a dovedností pro školní i mimoškolní

¹⁷ Národní program rozvoje vzdělávání v ČR (2001).

práci, osvojování základů gramotnosti jako nástroje dalšího úspěšného vzdělávání, postupné utváření uceleného náhledu na svět včetně vztahu k životnímu prostředí.

Druhý stupeň základního vzdělávání ukončuje základní (povinné) devítileté vzdělávání. V současnosti se realizuje na druhém stupni základních škol nebo v nižších ročnících víceletých středních škol (gymnázií a konzervatoří).

Cílem druhého stupně základní vzdělávání je především poskytnout žákům co nejvyšší základ všeobecného vzdělání. To znamená vybavit je jasnými vztahy k základním lidským hodnotám a takovými všeobecnými vědomostmi a praktickými dovednostmi, které jim dovolí pokračovat v dalším stále specializovanějším vzdělávání i v rozvoji různých zájmových činností. Důraz je kladen na motivaci k učení, na osvojení základních strategií učení, rozvíjení vlastních schopností a zájmů.

c) střední všeobecné a střední odborné vzdělávání

Střední vzdělávání se dosud uskutečňuje ve třech stále relativně oddělených druzích škol: všeobecné na gymnáziích, odborně technické, ekonomické, zemědělské, umělecké apod. převážně na středních odborných školách a učňovské na středních odborných učilištích. Vzhledem k tomu, že středoškolským vzděláváním prochází převážná většina populace a pro mnoho mladých lidí zde vzdělávání nekončí, je podstatné, aby střední vzdělávání věnovalo pozornost především vytvoření základů pro celoživotní učení a pro občanské i pracovní uplatnění ve společnosti.

Nové nároky informační společnosti vyžadují především poskytnout většímu počtu mladých lidí vyšší úroveň vzdělání (maturitní a vyšší) a celkově zvýšit zejména úroveň všeobecného vzdělávání. Vzhledem k tomuto faktu bude podporován rozvoj všeobecně zaměřených vzdělávacích programů tak, aby v nich studovalo alespoň 30 % středoškolské mládeže.¹⁸ Vedle gymnaziálních vzdělávacích programů bude tak v oblasti odborného vzdělávání podporován rozvoj takových všeobecně vzdělávacích a široce profilovaných odborných programů. Společně s podporou nastavbového studia, které umožňuje získat maturitu absolventům učebních oborů, by se tak měl podstatně zvýšit podíl populace se vzděláním ukončeným maturitou až na 75 %.

Závěrečné hodnocení žáků vzdělávacích programů ukončených maturitní zkouškou neumožňuje v současné době obecnější srovnání výsledků, jichž jednotliví žáci dosáhli. Zde se uvažuje o tzv. státní maturitě, která předpokládá společné části maturitní zkoušky v jedné

¹⁸ Současné směry dalšího vzdělávání v ČR (2004).

úrovni obtížnosti. Tato obtížnost se musí nastavit na minimální úroveň společnou všem maturitním oborům. Proto se uvažuje o tzv. dvouúrovňové maturitě, kdy jsou studentům nabídnuty v rámci povinných zkoušek dvě úrovně obtížnosti a student by měl právo si úroveň obtížnosti vybrat třeba jen v jednom volitelném předmětu.

„Státní maturita“ měla být poprvé realizována v roce 2008. V roce 2007 však byla poslaneckou iniciativou navržena změna zákona, kterou došlo jednak k odkladu maturity o dva roky, jednak k rozložení celého procesu do dvou kroků. V roce 2010 by měli studenti maturovat ze dvou povinných předmětů a teprve v roce 2012 k nim přibude třetí, volitelný předmět.

Mezi jednotlivými typy středních škol dosud přetrvávají bariéry, které neumožní zajistit dostatečnou prostupnost a variabilitu vzdělávací nabídky tak, jak by odpovídala různorodým zájmům žáků i měnícím se požadavkům dalšího vzdělávání i trhu práce. Významným problémem středoškolského vzdělávání je přechod absolventů ze školy do praxe v případě, že bezprostředně nepokračují v terciárním nebo jiném vzdělávání. V současné době se přechod mladých lidí ze školy do praxe prodlužuje a komplikuje, a to se projevuje především ve vysoké míře nezaměstnanosti absolventů.

K dalším nezbytným opatřením patří podpora profesního a kariérového poradenství, profesní orientace a úvod do světa práce jako povinné součásti kurikula středních škol, rozvoj informačního systému o požadavcích zaměstnavatelů na připravenost absolventů.

d) terciární vzdělávání

Problematické terciárního vzdělávání se věnují především následující programové dokumenty MŠMT: „Současné směry dalšího vzdělávání v ČR“ (2004), „Dlouhodobý záměr vzdělávání a rozvoje výchovně vzdělávací soustavy ČR“ (2002) a „Celoživotní učení jako součást Lisabonské strategie“ (2000).¹⁹

Terciárním sektorem vzdělávání se rozumí všechny typy státem uznaného vzdělávání občanů navazující na úplné střední všeobecné vzdělání nebo úplné střední odborné vzdělání ukončené maturitní zkouškou. Přes značnou rozmanitost forem má terciární sektor vzdělání některé obecné rysy, které jej odlišují od ostatních sektorů a které umožňují, aby na něj bylo nahlíženo jako na celek. Vzdělávají se zde dospělí lidé s plnou právní odpovědností, samostatní v rozhodování s výraznou motivací a zodpovědným přístupem ke vzdělání.

¹⁹ www.msmtcr.cz.

V terciárním sektoru se dosahuje nejvyšších stupňů vzdělání, jeho úroveň tedy značně ovlivňuje kvalitu života celé společnosti. Institucionální struktura terciárního vzdělávání reaguje na nové výzvy změnami, jejichž základem je přeskupení kapacit a vyjasnění cílů pro všechny její součásti:

- Pomaturitní odborné studium, ukončené osvědčením.
- Vyšší odborné studium, poskytujícím odbornou kvalifikaci absolventům středních škol. Existuje v tříleté podobě, vedoucí k ukončené kvalifikaci a absolutoriu s označení „diplomovaný specialista v oboru“.
- Různé další státem uznané typy studia poskytované státními i nestátními institucemi v rámci celoživotního vzdělávání, které jsou obvykle orientované na výkon povolání (termín „celoživotní vzdělávání“ je vymezen v zákoně č. 111/1998 Sb., o vysokých školách).
- Bakalářské studium jako studium využívající soudobé odborné poznatky a metody, spolu s potřebnými teoretickými základy a tvůrčí činností, bude v souladu s principy Boloňské deklarace představovat pestrou množinu programů s více či méně aplikačním zaměřením, které umožní uplatnění na trhu práce, ale i další studium v magisterských programech.
- Magisterské (inženýrské) studium je zaměřeno na získání teoretických i praktických poznatků, založených na vědecké, výzkumné a další tvůrčí činnosti, která je jeho neoddělitelnou součástí.
- Doktorské studium je jako nejvyšší stupeň terciárního vzdělávání zaměřeno především na výzkum a vývoj a samostatnou tvůrčí činnost.

Kapacita terciárního sektoru vzdělávání musí počítat se zvyšujícím se zájmem starší populace o studium, která může mít potřebu doplnit si formální stupeň studia, ale také zájem o kurzy v rámci celoživotního vzdělávání. Této skupině bude nutné nabídnout nové formy studia s využitím informačních a komunikačních technologií (distanční a kombinovanou formu studia).

3.3 Současná situace v odborném školství v České republice

Současný stav odborného školství v České republice ukazuje na dosti vážný stav. Od roku 1993 vzrůstá počet absolventů střední škol, kteří se uplatňují v oborech velmi vzdálených od těch vystudovaných. Aktuální čísla hovoří o téměř 40 % vyučených absolventů, kteří pracují mimo svůj obor. Domnívám se, že jde o zákonitý jev, o němž nelze tvrdit, že je dobrý, nebo špatný, zkrátka existuje a školství s ním v přípravě mladé generace musí počítat.

Neshoda dosaženého vzdělání a poté vykonávaného zaměstnání je nejvyšší u nejmladších lidí.²⁰ Faktorů je několik. Svou roli sehrál dynamický vývoj na trhu práce, k němuž v minulých letech došlo. Absolvent mnohdy nemůže najít práci ve svém oboru, protože prostě v dané lokalitě chybí. Když chce pracovat, pak musí vzít práci i v nepříbuzném oboru. V jiném případě absolvent nechce svou profesi vykonávat proto, že o ni během studia ztratil zájem. Dnes oproti dřívějšímu, kdy byl vyučenec svázán s podnikem, pro který se učil, lidé v těchto záležitostech pociťují mnohem víc volnosti. Za rozhodnutím absolventa vzít úplně neznámou práci také může stát nabídka vyššího výdělku.

Jako správné se tedy ukazují úvahy o posílení obecně odborných dovedností žáka na úkor profesní specializace. Mladý člověk by neměl být připravován jen pro své povolání, a to znamená jediné – pěstovat jeho přenositelné dovednosti, které se dají uplatnit kdekoli. Cesta k širší profilaci absolventů byla již zahájena, klade větší důraz na obecnější odbornost.

3.3.1 Současné vývojové trendy v odborném školství

Současně s transformačním procesem odborného vzdělávání zahájeným v roce 1989 probíhaly a probíhají v české společnosti rozsáhlé hodnotící diskuse a jsou zpracovávány analytické studie na celkové pojetí vzdělávání.

Východiskovým dokumentem pro zásadní transformační změny odborného školství byl Národní program rozvoje vzdělávání v České republice (tzv. Bílá kniha) z roku 2001, který byl koncipován na základě programových dokumentů – analýz a hodnocení uskutečněných v předchozích pěti letech. Národní program zdůvodňuje nezbytnost změn,

²⁰ www.nuov.cz.

stanovuje cíle vzdělávací politiky i dlouhodobé zaměření dalšího vývoje, a to na období 5 až 10 let.

Mě zaujala ta část Bílé knihy, která se zabývá vzděláváním dospělých. Jádrem oddílu Bílé knihy o vzdělávání dospělých je zaměřeno na tři klíčové problémy této oblasti vzdělávání a způsoby jejich řešení. Považují se za ně nejasné kompetence včetně nedostatečného právního rámce pro vzdělávání dospělých a jeho financování, dále neexistující nebo neúčinná motivace klíčových aktérů vzdělávání dospělých, tedy např. zaměstnavatelů, poskytovatelů vzdělání, potenciálních i reálných účastníků, a konečně neexistence mechanismů systémového rozvoje vzdělávání dospělých (např. zajišťování kvality, akreditace, certifikace).

Strategické priority a klíčová opatření k rozvoji vzdělávání v ČR jsou dále rozpracovány v dokumentech Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR s názvem „Dlouhodobý záměr vzdělávání a rozvoje výchovně vzdělávací soustavy České republiky“. Dokumenty jsou vydávány vždy po dvou letech.

Řada z těchto záměrů, např. reforma ukončování středního vzdělávání, se již promítá do zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, který nabyl účinnosti 1. ledna 2005 a podstatnou měrou ovlivňuje podmínky poskytování vzdělání i další vývoj celého vzdělávacího systému. Řada jmenovaných priorit bude naplňována i s podporou Evropského sociálního fondu.

Nový školský zákon zavádí nový systém vzdělávacích programů a dvoustupňovou tvorbu kurikula, která se bude týkat primárního i sekundárního vzdělávání. Tento systém tvoří především rámcové vzdělávací programy pro jednotlivé obory, podle kterých vytváří školy vlastní školní vzdělávací programy. Cílem reformy je umožnit pružnější profilaci absolventů podle podmínek školy, potřeb regionálního trhu práce, vývoje oboru, schopnosti a zájmů žáků a zároveň zajistit, že se všem žákům dostane srovnatelného vzdělání odpovídajícího potřebám moderního trhu práce. Rámcové vzdělávací programy pro střední odborné vzdělávání vydává ministerstvo školství po projednání s příslušnými resortními ministerstvy, ústředními odborovými orgány a organizacemi zaměstnavatelů s celostátní působností. Zpracovávají se centrálně, jejich tvorbou byl v oblasti středního odborného školství pověřen Národní ústav odborného vzdělávání. Školní vzdělávací programy vytvářejí školy podle rámcových vzdělávacích programů pro obor vzdělání, který chtějí realizovat, nejsou institucionálně schvalovány, za jejich zpracování je odpovědný ředitel školy. Musí být

zveřejněny na veřejně přístupném místě ve škole. Soulad školního vzdělávacího programu s příslušným rámcovým vzdělávacím programem sleduje Česká školní inspekce.

Koncepce středního odborného vzdělávání konkretizovaná v rámcovém vzdělávacím programu je založena na konceptu čtyř cílů vzdělávání pro 21. století, které formulovalo UNESCO.²¹ Od nich se odvíjí požadavky na kompetence absolventa a na požadované výsledky vzdělání. Rámcový vzdělávací program stanoví tři okruhy kompetencí absolventa:

- občanské,
- klíčové,
- odborné.

Odborné kompetence jsou vymezeny na základě kvalifikačních požadavků na povolání nebo skupinu příbuzných povolání. Východiskem pro odborné kompetence absolventů jsou profesní profily a integrovaný systém typových pozic.

Obsah vzdělání je zpracován podle vzdělávacích oblastí, nikoliv podle vyučovacích předmětů. Jedná se o oblasti jazykového vzdělávání, společenskovedního, přírodovědného, matematického, vzdělávání pro zdraví, ICT, ekonomického vzdělávání a specificky odborného vzdělávání v příslušném oboru vzdělání pro povolání a pracovní činnosti vymezené v profesním profilu. Pro jednotlivé oblasti jsou stanoveny požadované výsledky vzdělávání (vědomosti, dovednosti a návyky) a rámcové učivo. Praktické dovednosti jsou propojeny s teorií. Důraz se klade na výsledky vzdělání, učivo je chápáno jako prostředek vzdělávání, ne jako cíl vzdělávání.

Rámcový vzdělávací program stanovuje počet vyučovacích hodin týdně a minimální časovou dotaci za 3 nebo 4 roky vzdělávání podle druhu vzdělávacího programu, závazné minimální hodinové dotace, které musí být jednotlivým oblastem věnovány ve školních vzdělávacích programech a dále minimální podíl odborné praxe nebo odborného výcviku. Nejméně 20 % z celkového počtu hodin jsou disponibilní hodiny, které školy využijí podle svého uvážení při tvorbě školních vzdělávacích programů.

Připravované rámcové vzdělávací programy pro střední odborné vzdělávání jsou vytvářeny v návaznosti na transformaci oborů zařazených do soustavy oborů vzdělání²². Celkem 61 oborů středního odborného vzdělávání, pro které vydalo Ministerstvo školství,

²¹ www.unesco.org.

²² Nařízení vlády č. 689/2004 Sb., o soustavě oborů vzdělání v základním, středním a vyšším odborném vzdělávání, ve znění pozdějších předpisů.

mládeže a tělovýchovy ČR do konce srpna 2007 příslušné rámcové vzdělávací programy nahradilo 323 oborů. Druhá skupina 82 rámcových vzdělávacích programů byla vydána v srpnu 2008, ty nahradila 180 oborů původní soustavy. Hlavní proud tvorby rámcových vzdělávacích programů pro odborné vzdělávání bude ukončen v roce 2009 vydáním třetí skupiny 75 rámcových vzdělávacích programů. Vydáním všech rámcových vzdělávacích programů tak bude dokončena transformace soustavy oborů. Původních 823 oborů vzdělání zařazených do soustavy bude redukováno na cca 220 oborů.

3.4 Podpora využívání volné kapacity škol v rámci procesu celoživotního vzdělávání

Celoživotní vzdělávání sdružuje počáteční i další vzdělávání do vzájemného propojeného celku, který umožňuje náležitou propustnost všech složek vzdělávací soustavy. Pojem celoživotní vzdělávání zdůrazňuje časovou dimenzi učení v průběhu celého života, buď nepřetržitě nebo periodicky, což znázorňuji na schématu č. 3.2.

Schéma č. 3.2. Význam celoživotního učení

Zdroj: Dokument Celoživotní učení jako součást Lisabonské strategie (2000) a vlastní zpracování

Demografický pokles dospívající populace je faktorem, jehož dopady na školství nelze přehlédnout. Naskýtá se tak možnost využít uvolněných kapacit škol, a to personálních i materiálních, pro oblast dalšího vzdělávání.

Z výsledků šetření provedených mezi řediteli středních odborných škol v Olomouckém kraji vyplývá, že školy své materiální a personální zázemí většinou pasivně poskytují různým soukromým vzdělávacím subjektům, místo toho, aby vystupovaly aktivně a toto vzdělávání samy organizovaly. Jedním z důvodů tohoto stavu je i nedostatečná spolupráce mezi školami a úřady práce.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy v této oblasti chce stimulovat školy, aby využívaly svůj potenciál v rámci dalšího vzdělávání a tuto oblast zapracovaly i do svých vzdělávacích programů. Za samozřejmost lze považovat zařazení dané problematiky do vzdělávacích kurzů pro školský management. Významně mohou pomoci i projekty Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy financované z prostředků Evropských strukturálních fondů.

Další vzdělávání by se mělo stát běžnou součástí práce středních škol. Jako zvlášť důležitý cíl se v nadcházejícím období jeví propojení počátečního a dalšího vzdělávání. Nevyužité kapacity škol postupně vytvoří prostor pro rozvoj široké nabídky v systému dalšího vzdělávání. Koncept celoživotního učení, který je podporován a realizován v zemích Evropské unie, předpokládá proměnu středních škol v otevřená centra celoživotního učení, která budou poskytovat počáteční a další vzdělávání, včetně odborného vzdělávání, rekvalifikací a zájmového vzdělávání pro všechny věkové skupiny obyvatelstva.

Odborné vzdělávání, včetně rekvalifikací, musí reagovat na potřeby trhu práce, ale i na aktuální vzdělávací potřeby dospělých lidí. Vytvoření dostatečně široké nabídky dalšího vzdělávání směřujícího k získání kvalifikace podle reálných potřeb zaměstnavatelů je důležité mimo jiné i proto, že lze předpokládat zánik některých oborů v počátečním vzdělávání.

K otázce financování dalšího vzdělávání je třeba přistupovat diferencovaně, v maximální míře přitom využívat vícezdrojového financování. Je-li realizace dalšího vzdělávání předmětem podnikání soukromého sektoru, lze předpokládat, že také školy minimálně pokryjí své náklady spojené s realizací dalšího vzdělávání.

3.5 Mezinárodní srovnání odborného vzdělávání v zemích EU

Systém odborného vzdělávání v evropských zemích lze rozdělit podle toho, zda hlavní roli při jejich řízení hraje stát nebo trh. Řízení systému odborného vzdělávání pomocí tržních mechanismů směřuje k deregulaci odborného vzdělávání tak, aby se toto vzdělávání orientovalo na potřeby národního hospodářství a aby si vzdělávací zařízení co nejvíce konkurovala. Rozhodující roli při utváření těchto systémů mají zaměstnavatelé. Po státu se požaduje pouze to, aby definoval kvalifikaci a pravidla pro jejich hodnocení a uznávání, aby kontroloval kvalitu vzdělávacích zařízení a aby sledoval účelnost vynakládaných finančních prostředků. Z evropských zemí se při řízení odborného vzdělávání připisuje největší váha trhu ve Velké Británii.

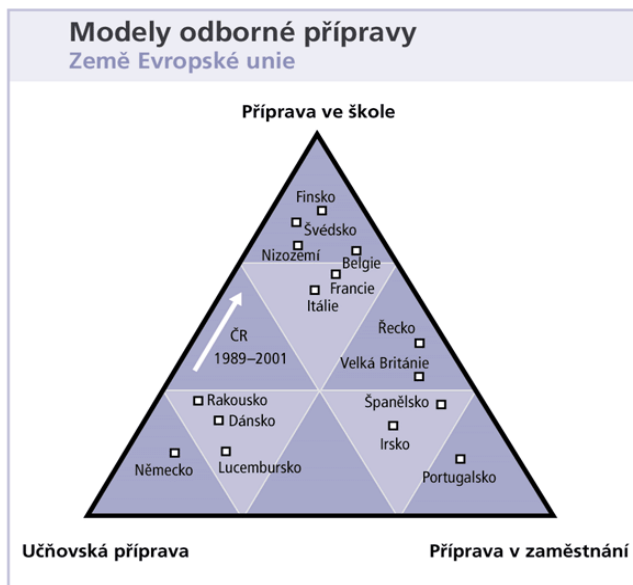
Druhý přístup uznává dominantní roli státu při řízení odborného vzdělávání a jeho zastánci argumentují tím, že odborné vzdělávání patří k veřejným statkům, které nepodléhají zákonitostem trhu. Preferují státní intervence do vzdělávání a takové institucionální uspořádání systému odborného vzdělávání, které by zabraňovalo různým deformacím způsobených trhem. Systémy odborného vzdělávání řízené státem existují např. ve Francii, v Itálii a ve Švédsku. Další státy, jako Německo, Rakousko nebo Švýcarsko, uznávají, že ani stát ani trh nejsou schopny samy účinně řídit odborné vzdělávání. V těchto zemích jsou konstituovány kompromisní řešení založená na dohodách a smlouvách mezi státem a sociálními partnery (reprezentanti zaměstnavatelů a zaměstnanců) tak, že odborné vzdělávání je řízeno tržními principy, ale podle rámcových pravidel stanovených státem.

Organizace a struktura odborného vzdělávání je tedy v jednotlivých zemích výrazně určena tímto základním přístupem k řízení odborného vzdělávání a je velmi rozmanitá. Ačkoliv má každá země svou specifickou strukturu danou historickým vývojem, lze odlišit několik základních modelů, zejména podle toho, zda jsou systémy odborného vzdělávání orientovány přednostně na potřeby trhu práce nebo na potřeby vzdělávání a podle toho, kde se převážně odborné vzdělávání realizuje, zda:

- a) ve škole,
- b) mimo školu, v zaměstnání,
- c) jako duální odborná příprava (řízena školou a podnikem).

Toto rozlišení je skutečně pouze schematické, jednotlivé evropské země mají v současné době převážně modely smíšené.

Obrázek 3.1. ukazuje podíly uvedených tří modelů odborného vzdělávání v jednotlivých zemích EU 15 (tj. starých zemích EU) a je doplněn o vývoj v ČR od roku 1990.

Obrázek 3.1.: Modely odborné přípravy

Zdroj: D. Münch, *Berufsbildung* 45/1997

Duální a učňovský model se snaží kombinovat učení na pracovišti, např. v podnikových výcvikových střediscích, s učením v odborných školách. Učňovství, které spojuje odbornou přípravu s praxí v určitém povolání, je nejstarší formou odborného vzdělávání. Německo a německy mluvící země (Rakousko a Švýcarsko) mají silnou tradici učňovské přípravy známé pod pojmem duální systém, v němž je odborná příprava rozdělena na čas strávený v podniku (tři nebo čtyři dny v týdnu) a čas strávený v odborné škole (jeden nebo dva dny v týdnu). Kurikula jsou stanovena celostátně tripartitními komisemi složenými ze zaměstnavatelů, odborů a ministerstev školství, odpovědnost za jejich plnění však leží na podnicích. Obchodní, průmyslové a zemědělské komory odpovídají za dohled nad kvalitou vzdělávání a za organizaci zkoušek. Mladí lidé musí žádat o učňovské místo v podniku a podepsat učňovskou zkoušku, aby mohli vstoupit do duálního systému. Na konci odborné přípravy, která u většiny povolání trvá tři roky, získají kvalifikaci řemeslníka nebo odborného pracovníka.

Tradiční učňovská příprava existuje ve většině evropských zemí, ale kromě Německa, Rakouska a Švýcarska je soustředěna pouze na řemeslnická povolání a její podíl na celkovém vzdělávání mládeže je malý (pod 20 %). Model odborného vzdělávání mimo školu je založen na poskytování odborné přípravy v zaměstnání. Přípravu někdy doplňují krátká období výuky ve škole. Hlavním cílem této přípravy není ani tak poskytnout mladým lidem soubor ucelených kvalifikací ukončených diplomem uznávaným na trhu práce, ale spíše jim pomoci

přejít ze školy do práce. Tento model odborného vzdělávání se uplatňuje převážně v zemích, kde se odborné vzdělávání historicky příliš nerozvinulo – Velká Británie, Irsko, Portugalsko, Španělsko, Řecko. V mnoha dalších zemích byl tento model zaveden jako součást reakce veřejné politiky na nezaměstnanost mladých lidí.

Pokud jde o postavení českého středního školství v rámci mezinárodního srovnání, je třeba upozornit na skutečnost, že ČR má statisticky mezi zeměmi EU nejvyšší podíl žáků v oborech odborného vzdělávání.

Graf uvedený v Příloze č. 1 ukazuje podíly žáků přijímaných v rámci středního vzdělávání do vzdělávání odborného školství v zemích EU-25. Tyto podíly jsou v jednotlivých zemích velmi různé, v rámci EU-25 je průměr 55 % a mírně narůstá, podíl ČR je ovšem nejvyšší, i když lze najít několik zemí, kde tento podíl také překračuje 70 %.²³

Rozdíly v podílech žáků vstupujících do odborného vzdělávání jsou dány převážně historickým vývojem. Při posuzování těchto rozdílů i postavení ČR je ovšem potřebné brát v úvahu zejména rozdíly v koncepci odborného vzdělávání. V ČR je v odborném vzdělávání zahrnut velký podíl všeobecného vzdělávání, jeho podíl dále roste, v maturitních oborech přesahuje 50 %. Významná je i skutečnost, že po maturitě v oborech odborného vzdělávání je v ČR možný vstup na všechny vysoké školy, což není běžné v mnoha zemích s relativně vysokým podílem žáků v odborném vzdělávání.

3.5.1 Vývojové trendy odborného vzdělávání v EU

Jak jsem již uvedla, v Evropě existují rozmanité struktury odborného vzdělávání, které staví na tradicích jednotlivých zemí. Je ovšem třeba zdůraznit, že ačkoliv většina evropských zemí spoléhá na svůj dominantní model odborného vzdělávání, nepoužívá tento jako model jediný. Vztahy mezi uvedenými typy odborného vzdělávání v jednotlivých zemích se stávají pružnější, přičemž jsou přijímána opatření, která omezují nedostatky převládajícího modelu. Vývoj tedy směřuje k vzájemnému prolínání jednotlivých modelů. Přitom roste úloha státu při řízení odborného vzdělávání a úloha sociálních partnerů se do určité míry mění v důsledku individualizace pracovních vztahů, rostoucí autonomie podniků, nových výrobních postupů a způsobů komunikace. To se ukázalo zásadně

²³ www.eurostat.cz.

i na příkladu zemí střední Evropy, kdy byl systém odborného vzdělávání významně ovlivněn politikou privatizace po roce 1990. V důsledku toho bylo mnoho původně podnikových učňovských zařízení převedeno do správy státu, což způsobilo, že v systému odborného vzdělávání začal převažovat školský model. I za těchto okolností si určitá část vzdělávacího systému (střední odborná učiliště) zachovala charakter učňovských zařízení, tzn. vysoký podíl praktického výcviku, ale s omezenou účastí podniků a bez existence učňovské smlouvy mezi učněm a podnikem.

V rámci EU se prosazují konvergentní trendy, které se ale různým způsobem promítají v závislosti na konkrétní podobě a specifikách jednotlivých systémů odborného vzdělávání. Odborné vzdělávání se stále více internacionalizuje tak, jak se postupně otevírá evropský trh práce a do popředí se dostává otázka mobility kvalifikovaných pracovních sil a srovnatelnost získaného odborného vzdělání a kvalifikace. Tento trend neznamena snahu o harmonizaci systémů odborného vzdělávání, ale naopak uznání a podporu jejich různorodosti, která by měla být chráněna.

Systémy odborného vzdělávání v jednotlivých zemích směřují tedy spíše k hledání rovnováhy mezi novými možnostmi integrace a vlastními tradicemi.

3.6 Dopady školské reformy

Po roce 1989 se přerušilo pouto mezi vzdělávacími institucemi a velkými firmami, které měly v podstatě ve své patronaci odborný výcvik se vším všudy. Po krátké epizodě, kdy byla vzdělávací zařízení podřízena Ministerstvu hospodářství ČR přešlo celé odborné školství pod Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR. Tak se tedy pomalu, ale jistě začala vzdalovat teorie od praxe. Firmy tato situace nijak zvlášť nezajímala, protože se v té době restrukturalizovaly a nedostatek kvalifikovaných pracovníků nepocíťovaly. Začaly převládat názory, že naše společnost potřebuje více gymnazistů a lidí s všeobecným vzděláním.

Třetí tisíciletí a příliv moderních technologií však otevřelo problém v celé šíři. Podnikům začaly chybět některé profese od vysokoškoláků počínaje a vyučenci konče. Školy tyto profese však v té době neučí a nejsou ani učební dokumenty, učebnice a pomůcky. Začali se „dovážet“ odborníci technických profesí, ale také zedníci, svářeči, slévači atd. Školy mezi tím produkují profese, které nikdo nepotřebuje, které je nutné rekvalifikovat, což stojí peníze.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy vyřešilo svůj problém tím, že střední školy převedlo pod kraje. Mezi tím nastává téměř úplná likvidace oborů ve stavebnictví, v textilním a kožedělném průmyslu a v hornictví.

V posledních deseti letech výrazně poklesl počet studentů, vzrostly počty učebních hodin, průměrný občan studuje déle vybírá si vyšší typy škol, provedly se údajně revoluční reformy obsahu vzdělávání, zlepšila se také materiální vybavenost škol.

Vzdělanost absolventů škol má však neměnnou úroveň, pokud je měřítkem trochu empirický pohled, a klesající, pokud dáme na názor renomovaných vysokoškolských pedagogů. Tento stav není radostný, ale ani dramatický a ve světě neznámý. Např. v USA zvýšili v letech 1980 – 2005 výdaje na školství o 73 % a dosáhly stejného, tedy nulového efektu. V Anglii zase vzbudilo skandál zjištění, že úroveň matematických a čtenářských schopností žáků základních škol se za posledních 50 let nijak nezměnilo, i přes všechny reformy.

Česká republika se drží světového trendu reforem. Od září 2007 jsou školy povinny učit podle nových vzdělávacích programů, které si samy musely individuálně vytvořit, ale zároveň musí být v souladu s centrální koncepcí schválenou ministerstvem. Slogany jako „Školy si budou učit podle sebe“ či „reforma vzdělávání“ se tak podařilo přebít paralelně probíhající unifikací českého školství.

Dominujícími tématy ve školství jsou učitelské mzdy a čerpání dotací z Evropské unie. Kvalita vzdělání a výše průměrných učitelských mezd spolu příliš nesouvisí. A to celosvětově. Nejvyšší nárůst učitelských mezd v Evropě měla Francie – její propad ve znalostech studentů byl nejvyšší také.

Jak se dívá na reformu školství široká veřejnost? Z výzkumů Centra pro výzkum veřejného mínění Sociologického ústavu Akademie věd ČR vyplývá, že lidé jsou s českými základními a středními školami spíše spokojeni.²⁴ Je však pochopitelné, že podíl lidí, kteří se o vzdělání nezajímají, roste s rostoucím věkem. Výrazně vyšší potřebu reformy pocítují pouze studenti, z nich by ji uvítala celá polovina. Výzkum také ukázal, že záměr ministerstva školství zvýšit podíl gymnazistů mezi středoškolskými studenty dosud nezískal v české veřejnosti podporu. Naopak pro zvýšení podílu žáků v odborných učilištích se vyjádřilo asi 20 % respondentů.

²⁴ www.soc.cas.cz .

Základní škola má podle názoru účastníků výzkumu zejména předávat morální hodnoty, vědomosti a informace. Za nepřilíš důležitou je považována motivační funkce základní školy. Ta je důležitější až ve vztahu k maturitnímu středoškolskému studiu. Jako přípravu pro pracovní trh je chápáno nematuritní studium. Bohužel má také podle dotázaných výuka na učilištích nejnižší úroveň kvality. Trochu lépe dopadají střední odborná učiliště s maturitou.

Pokud má být české školství na vyšší úrovni, studenty musí vzdělávat také lépe vzdělaní učitelé. Výrazně se musí zlepšit úroveň pedagogických fakult, které připravují učitele na praxi. Zdá se, že největší problém Česka je to, jak vůbec k učitelskému povolání láká. Podle průzkumu jsou právě pedagogické fakulty spíše „záchytnou“ vysokou školou pro studenty, kteří se nedostali na své vysněné obory.

Nyní se vrátím k reformě hlavně učňovského školství, která má lépe připravit žáky na moderní dobu.

Širší zaměření učňovských oborů může být přínosem pro celé hospodářství, na tom se shodují představitelé firem i podnikatelských svazů. Místo v jedné či dvou firmách učni najdou otevřené dveře v desítkách podniků a budou lépe připraveni specializovat se podle potřeb svého zaměstnavatele. Učňovské školství dlouhodobě skomírá, pozitivní je, že se ministerstvo začalo o učně vážně zajímat. Reforma však podle mě neřeší jeden z největších problémů, kterým je nízká úroveň učňovského školství, nízké společenské docenění manuálně zaměřených profesí. Cení se ekonomové, právníci, manažeři, ale bez řemesel, bez technických profesí nebudou podniky fungovat. Myslím, že to je hlavně o společenské atmosféře. Dobře zvládnuté řemeslo má stát v žebříčku společenských priorit vysoko. Na tom, aby se učňům vrátila ztracená prestiž, by se měly podílet samotné firmy a podniky, které pociťují nedostatek kvalitních vyučenců.

Reforma učňovského školství se musí připravovat a provádět ve spolupráci s úřady práce, vedením regionálních podniků, s podnikateli a s hospodářskou komorou. Hlavně hospodářská komora chce radikálnější zásahy, např. chce prosadit, aby učeň získal výuční list až po roce praxe, jako je to běžné ve většině zemí Evropské unie. Obory se rychle vyvíjejí, dosažené znalosti jsou za dva tři roky překonané. Mladý člověk se musí naučit sledovat vývoj a neustále si své dovednosti zdokonalovat. První efekty reformy by se mohly dostavit tak za pět až šest let. Zatímco představitelé průmyslových podniků hodnotí záměry reformy vcelku příznivě, ve službách není názor na změny učňovského školství jednoznačný.

Převládají názory, že spojování různých oborů není vhodné. Učni mají dnes tak krátkou praxi, že si správné návyky neosvojí.

3.7 Potřeby zaměstnavatelů ve vztahu k vybraným skupinám oborů

Požadavky samotných zaměstnavatelů a jejich organizací poměrně přesně vyjadřují potřeby trhu práce. Zaměstnavatelé tak především vyjadřují, které profese postrádají či které je obtížné najít. Skutečnost, že školská sféra připraví absolventy v určité oborové a vzdělanostní struktuře ještě neznamená, že trh práce bude ve stejné struktuře posílen. Nemusí to ovšem nutně znamenat, že by školy připravovaly málo absolventů s odpovídajícím oborovým zaměřením, je nutné zohlednit i další faktory, jako je například nezájem absolventů hledat uplatnění v těchto profesích. Identifikace nedostatkových profesí tak může naznačovat i existenci jiných, skrytějších problémů.

Výsledky šetření mezi zaměstnavateli především ukázaly, že s nedostatkem pracovníků určitých profesí či oborů se v největší míře potýká průmyslový sektor, asi 58 % dotázaných firem, v sektoru služeb pociťuje nedostatek pracovníků celkem 25 % firem a v kvartérním sektoru se jedná o 49 % firem. Nejvíce postrádáni jsou obráběči, obchodníci, CNC operátoři, nástrojaři, autoopraváři (tento obecný pojem zahrnuje automechaniky, autoelektrikáře, autoklempíře, autolakýrníky, opraváře vozidel a karosáře) a stavební profese.

Zaměstnavatelé také upozorňují na skutečnost, že nedostatek dělnických profesí zejména ve strojírenství a stavebnictví v následujících letech ještě vzroste s tím, jak množství stávajících dělníků bude odcházet do důchodu. Navrhují proto větší propagaci řemeslných profesí a oborů vzdělání s výučním listem a zvýšení jejich prestiže, zároveň však volají po vytvoření lepších podmínek podnikatelů pro práci s absolventy.

3.8 Financování učňovského školství

Do 31. 9. 2001 bylo zřizovatelem středních škol MŠMT ČR a školy byly financovány z tohoto ministerstva. Finanční prostředky přicházely na školské úřady (byly samostatné), které tyto prostředky na školy rozdělovaly na výkony, tzn. podle počtu žáků, každý obor měl různý přepočtový koeficient, dále na počty pedagogů, mistrů odborné výchovy a vychovatelů

a ostatních provozních pracovníků a zvláště na určení výše provozních nákladů (materiál, energie atd.), tj. dotace od státu. Školy dále hospodařily s vlastními finančními prostředky.

Od 1. 10. 2001 jsou zřizovatelem středních a některých speciálních škol krajské úřady a financování probíhá následovně.

Kraj zpracovává svůj rozpočet na kalendářní rok, kde vychází z rozpočtového výhledu, který je sestavován na období 2 – 5 let. Rozpočtový proces kraje se řídí zákonem č. 250/2000 Sb., o rozpočtových pravidlech územních rozpočtů, ve znění pozdějších předpisů a rada schvaluje Zásady pro sestavení rozpočtu kraje a Harmonogram pro sestavení rozpočtu kraje. Rozpočtové zásady obsahují postupy pro sestavení rozpočtu a závazné ukazatele pro sestavení výše příjmů a výdajů. Po schválení rozpočtových zásad a harmonogramu předává ekonomický odbor všem odborům krajského úřadu pokyny pro sestavení návrhu rozpočtu včetně termínů pro jejich předložení. Za zpracování návrhu rozpočtu, který vychází z analýzy předchozích let a z aktuálních potřeb pro daný rok, odpovídá ředitel organizace.

Střední škola hospodaří s peněžními prostředky:

- a) získanými vlastní činností, z pronájmu (v souladu se zřizovací listinou) a prodeje movitého dlouhodobého majetku (v souladu se zřizovací listinou),
- b) získanými z rozpočtu kraje,
- c) získanými ze státního rozpočtu a strukturálních fondů prostřednictvím rozpočtu kraje,
- d) získanými ze státního rozpočtu a státních fondů,
- e) z darů od fyzických a právnických osob,
- f) získanými zapojením peněžních fondů.

Rozpočet kraje se zpracovává v třídění podle rozpočtové skladby, která je stanovena vyhláškou č. 323/2002 Sb., o rozpočtové skladbě, ve znění pozdějších předpisů. Případné změny závazných ukazatelů v průběhu roku schvaluje rada. Porušení závazných ukazatelů je hodnoceno jako porušení rozpočtové kázně ve smyslu § 22 zákona č. 250/2000 Sb., ve znění pozdějších předpisů. Organizace po obdržení údajů z rozpisu rozpočtu zpracuje svůj schválený rozpočet, který v daném termínu a na předepsaném formuláři předloží věcně příslušnému odboru ke kontrole. Vztah mezi rozpočtem kraje a organizacemi představují neinvestiční a investiční příspěvky.

Neinvestiční příspěvky tvoří příspěvky na provoz, což jsou mzdové náklady, odpisy a účelové příspěvky z rozpočtu kraje. Příspěvek na provoz představuje příspěvek na krytí běžných provozních výdajů jako je spotřeba energií, spotřeba materiálu, běžné opravy a další běžné výdaje. Příspěvek na provoz je poskytován pouze v rámci hlavní činnosti a to zpravidla měsíčně ve výši 1/12 schváleného ročního objemu. Mzdové náklady představují příspěvek určený na krytí platů a ostatních nákladů s tím souvisejících odvodů. Příspěvek je rovněž poskytován pouze v rámci hlavní činnosti. Příspěvek na odpisy představuje neinvestiční příspěvek z rozpočtu kraje určený na finanční krytí účetních odpisů, které jsou zdrojem investičního fondu. Příspěvek je poskytován v rámci hlavní činnosti. Na konkrétní účely, např. opravy nemovitého majetku, jsou v rámci hlavní činnosti poskytovány účelové příspěvky z rozpočtu kraje zpravidla jednorázově.

Investiční příspěvky představují příspěvky do investičního fondu určené na úhradu investičních výdajů. Příspěvek na investiční výdaje z rozpočtu kraje je poskytován organizacím zpravidla jednorázově, u větších akcí postupně dle skutečných nákladů.

Kraj jako zřizovatel uplatňuje při finančním řízení soustavu závazných ukazatelů, které schvaluje na příslušný kalendářní rok rada (příspěvek na provoz, limit mzdových prostředků). Mezi závazné ukazatele patří i výsledek hospodaření, kdy základem hmotné stimulace organizace je vyrovnaný nebo zlepšený hospodářský výsledek (v součtu za hlavní i doplňkovou činnost).

Ukazatele N_p (tj. počet žáků na jednoho pedagogického zaměstnance), ze kterých jsou tvořeny finanční normativy NIV na jednoho žáka a které významně ovlivňují výši hodnoty N_p v jednotlivých oborech vzdělání, byly v učňovském školství konstruovány na základě šetření v roce 2005. Během následujících let však vlivem demografického vývoje počtu obyvatelstva docházelo postupně ke změnám, jež se projevily ve snížené naplněnosti počtu žáků ve třídách, a to především v kategorii učňovského školství, u níž je zaznamenáván každoroční úbytek žáků. Pro rok 2009 jsou ukazatele rozhodně pro stanovení finančních normativů v této kategorii školství aktualizovány.

3.8.1 Prostředky z Evropské unie

Do hry vstupuje stále více Evropská unie, která potřebuje, aby pracovníci všech členských států měli transparentní vzdělání, a tím byli v rámci EU mobilní. K tomu může pomoci zapojení prostředků z Evropského sociálního fondu.

Na období let 2005 – 2008 byl vypracován Operační program Rozvoj lidských zdrojů s vazbou na Národní rozvojový plán České republiky, ve kterém byly realizovány tyto projekty garantované Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy:

Kvalita 1

Projekt představuje významnou příležitost ke spolupráci sociálních partnerů při řešení standardizace požadavků a obsahové náplně závěrečných zkoušek v oborech vzdělání poskytujících vzdělání s výučním listem. Cílem projektu je zajistit srovnatelnost zkoušek, zvýšit kvalitu a prestiž a zlepšit úroveň absolventů. Koncepce nové závěrečné zkoušky je založena na tvorbě jednotných (společných) zadání pro jednotlivé obory vzdělání. Prokazatelným výstupem je získání osvědčení o náplni vzdělávání v jedné z příloh EUROPASSU, které vydává MŠMT ČR, respektive NUOV.

Vzájemnou důvěru mezi vzdělavateli a zaměstnavateli posiluje zapojení odborníků z praxe do tvorby jednotných zadání i účast zástupce zaměstnavatele při závěrečné zkoušce.

Pilot S

K posílení spolupráce škol a zaměstnavatelů při tvorbě kutikulárních dokumentů přispívá projekt PILOT S. Cílem projektu je připravit školy na tvorbu vlastních školních vzdělávacích programů. Také tyto nové programy vznikají ve spolupráci se zaměstnavateli, a měly by proto více respektovat jejich potřeby. Projekt by měl vést k lepšímu uplatnění absolventů na trhu práce, obzvláště v daném regionu.

Rozvoj Národní soustavy kvalifikací (NSK)

Cílem projektu je vytvořit systémové prostředí, které bude umožňovat srovnatelnost výsledků učení dosažených různými formami učení a vzdělávání, umožňovat uznání skutečných znalostí a dovedností nezávisle na způsobu jejich získání a srovnatelnost kvalifikačních úrovní v České republice a Evropské unii.

Vzdělávání – Informace – Poradenství – Kariéra (VIP Kariéra)

Nepřímou podporu odborného vzdělání, zejména pak volby oborů vzdělání poskytujících vzdělání s výučním listem, představuje kariérové poradenství, které poskytuje informace k volbě vzdělávací cesty především na základě informací o uplatnění absolventů ve sféře práce. K tomuto cíli přispívá internetový Informační systém o uplatnění absolventů škol na trhu práce, vybudovaný v rámci projektu VIP Kariéra.

Uznávání výsledků neformálního vzdělávání a informálního učení (UNIV)

Cílem projektu je rozvoj dalšího vzdělávání v České republice. Toho chce projekt dosáhnout podporou a rozvojem nabídky poskytování dalšího vzdělávání na středních školách a vyšších odborných školách. Vše směřuje zejména k poskytování podpory pracovníkům, kteří nemají výuční list a mají zájem o jeho získání, zároveň vede k využívání vzdělávacích i prostorových kapacit středních odborných škol.

Na programové období 2007 – 2013 je navržen Operační program Vzdělávání pro konkurenceschopnost, pro který je Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR řídicím orgánem. Cílem programu je zkvalitnění a modernizace systému vzdělávání a podpora rozvoje lidských zdrojů pro posílení konkurenceschopnosti české ekonomiky.

V rámci tohoto operačního programu jsou to tyto projekty:

Jednotné zadání závěrečné zkoušky v oborech středního vzdělání s výučním listem (NZZ)

Obecným cílem projektu navazujícího na projekt Kvalita I je začlenění nové závěrečné zkoušky do systému odborného vzdělávání České republiky.

Podpora plošného zavádění školních vzdělávacích programů na SOŠ a SOU – Kurikulum S

Tento projekt navazuje na školní vzdělávací programy vytvořené v projektu Pilot S. Podporován bude i rozvoj sociálního partnerství jako činitele ovlivňující významně odbornou přípravu a zaměstnatelnost absolventů.

Rozvoj a implementace Národní soustavy kvalifikací – NSK 2

Projekt navazuje na projekt NSK, v němž jsou vytvářeny základy Národní soustavy kvalifikací jako registru úplných a dílčích kvalifikací uznávaných celostátně. Aby mohlo uznávání kvalifikací v žádoucím rozsahu celoplošně fungovat, je třeba splnit zejména

následující podmínky: legislativní zakotvení, akceptování kvalifikací ze strany zaměstnavatelů, existence subjektů provádějících ověřování a uznávání kvalifikací.

Rozvoj školních poradenských služeb a kariérového poradenství v podmínkách kutikulární reformy

Tento projekt má jako jeden z cílů rozvinout Integrovaný informační systém o uplatnění absolventů na trhu práce, obsahující komplexní informace z oblasti vzdělávání a trhu práce. Dále předpokládá vytvoření záchytné sítě pro ohrožené předčasným odchodem ze vzdělávání a vytvoření motivačních nástrojů pro návrat mladistvých do vzdělávacího procesu, včetně programu zapojení zaměstnavatelů do procesu umisťování znevýhodněných jedinců.

Projekt UNIV 2 (Podpora procesů uznávání)

Projekt se zaměřuje na vytváření a vyladování systému praktických postupů a nástrojů pro identifikaci a uznávání výsledků neformálního a informálního učení. Proces uznávání výsledků předchozího učení se tak má stát nástrojem pro získání či změnu kvalifikace respektovaným zaměstnavateli.

Projekt UNIV 2 KRAJE (Proměna škol v centra celoživotního učení)

Cílem projektu je vytvořit ze středních škol, tedy z institucí poskytujících počáteční vzdělání, centra celoživotního učení, která budou svou činností přispívat k naplňování evropského konceptu celoživotního učení v ČR. Projekt má řešit i využití personální i materiální kapacity středních škol k realizaci dalšího vzdělávání.

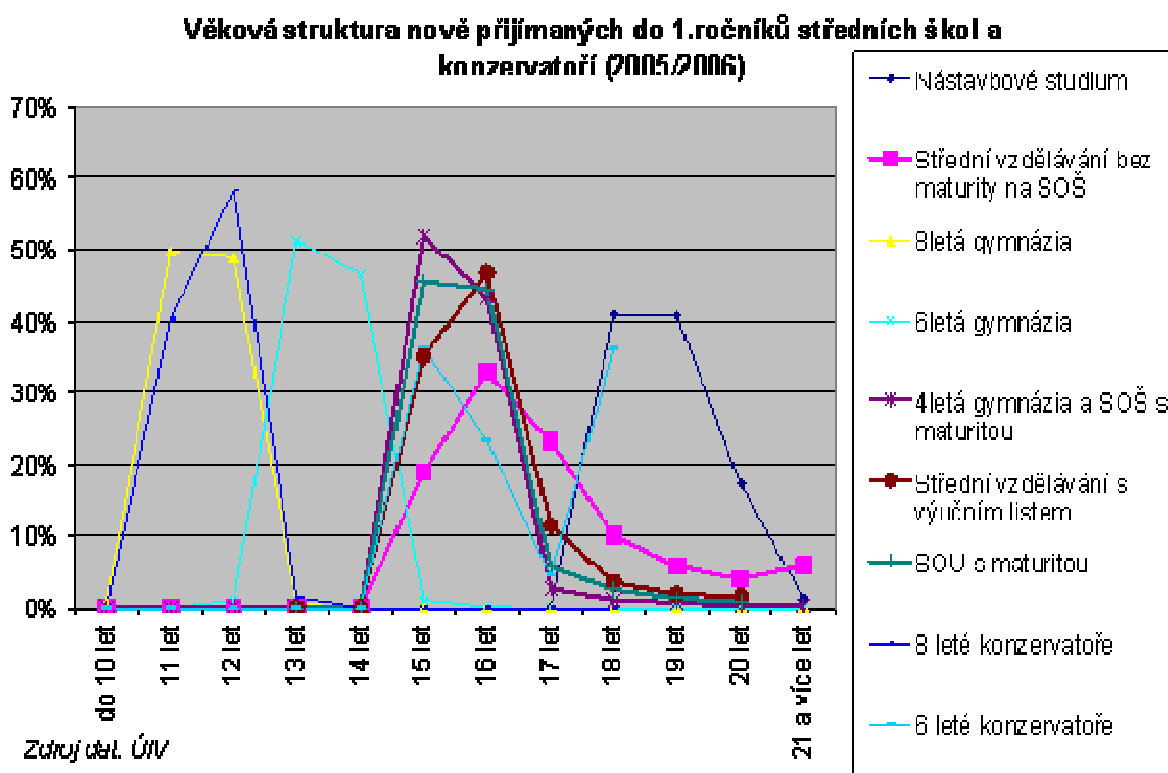
V programovém období 2007 – 2013 je možné čerpat prostředky Evropských strukturálních fondů i v rámci dalších operačních programů, které nejsou v gesci ministerstva školství. Jedná se např. o operační program Lidské zdroje a zaměstnanost, jehož cílem je zvýšit zaměstnanost a zaměstnatelnost lidí. Řídícím orgánem je Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR.

3.9 Možné způsoby záchrany učňovského školství

Je třeba neustále působit na veřejnost masivní informační a propagační kampaní, která by ujistila rodičovskou veřejnost o jistotě uplatnění a slušných výdělků nastupující generace řemeslníků. Tento projekt by měl být výsledkem společné snahy jak státu, respektive krajské správy, tak i podniků a samotných škol.

V současné době je jednoznačná potřeba zvýšit společenskou prestiž řemesel. Existuje závažná disproporce mezi poptávkou po řemeslnících, ale i po technících s maturitou a počty absolventů těchto oborů. Vzhledem k demografickému vývoji existuje hrozba, že se situace bude nadále zhoršovat. Česko totiž v příštích letech čeká pokles populace ve věku 15 – 19 let. Velikost populačního ročníku nastupujícího na střední školy, který se v současné době pohybuje kolem 125 000 až 130 000 dětí, v nejbližších letech klesne na 100 000, po roce 2010 dokonce na 90 000 dětí. Věkovou strukturu přijímaných žáků do 1. ročníků středních škol ilustruji na grafu č. 3.1. Po roce 2012 by se pak situace měla stabilizovat.

Graf č. 3.1.

Současnost, zejména pak negativně ovlivněná probíhající krizí, však jednoznačně ukazuje na nutnost zabývat se touto oblastí a společně přispívat k jejímu řešení. Je to také ve shodě s klíčovým sdělením Rady EU pro vzdělávání, mládež a kulturu pro letošní jarní zasedání Evropské rady v oblasti vzdělávání a odborné přípravy, kde se konstatuje, že při řešení úkolů vyplývajících z celosvětové finanční krize a následného hospodářského útlumu je třeba plně vzít v úvahu skutečnost, že vzdělávání a odborná příprava mohou

zásadním způsobem přispět k hospodářské obnově.²⁵ Současně je nutné si uvědomit, že není příhodná doba snižovat investice do vzdělání a zvyšování kvalifikace nebo omezovat aktivní opatření k zajištění zaměstnanosti.

Rovněž vidím jako nutnost, aby kraj, který nese hlavní odpovědnost za regionální školství, měl v rukou také nástroje na jeho ovlivňování. Z mého pohledu se jedná zejména o modernizaci systému normativů s cílem udržení provozu škol a zajištění vzdělávacích oborů i při nedostatečném počtu žáků a posilovat vybrané obory vzdělávání dle požadavků a potřeb zaměstnavatelů. Jedná se hlavně o zdroje pro financování a konečné slovo při stanovování vzdělávací nabídky. Jako jedna z možností se nabízí vytvoření fondu na stipendijní podporu učňů ve vybraných oborech, u nichž panuje dlouhodobý nesoulad mezi poptávkou a nabídkou na trhu práce a které jsou ohroženy úplným zmizením z pracovního trhu. Tento fond by tvořili zaměstnavatelé spolu s krajem.

Dále se přímo nabízí potřeba zřídit na základních školách kariérové poradce, kteří budou znát poptávky na trhu práce i vlastností a schopností jednotlivých žáků. Rodičům pak doporučí vhodný výběr vzdělání pro jejich dítě.

Další nutností je zapojení zaměstnavatelů k dalšímu vzdělávání učitelů odborných předmětů. Ti totiž nesmějí ztrácet krok s moderními postupy ve výrobě. V neposlední řadě stojí také otázka hledání cesty k lepšímu mzdovému ohodnocení učitelů, aby ti nejlepší neodcházel ze škol.

Toto všechno se musí dít při neustálé diskusi mezi zástupci veřejné správy, středních odborných škol, úřadů práce a hospodářské komory. Předešlá léta ukazují, že účinný vliv sociálních partnerů na rozvoj oborů odborného vzdělávání je závislý na podpoře sociálního dialogu a dalších forem partnerství. To je třeba respektovat již při tvorbě legislativy a také při její následné realizaci.

Schází vytvoření dlouhodobé koncepce zaměstnanosti ze strany MPSV ČR v regionálních podmínkách, potom úřadů práce, které přebírají v současné době hlavně roli evidence nezaměstnaných a jejich sporadické rekvalifikace.

²⁵ www.europa.eu .

4 Financování vybrané střední školy

V této poslední kapitole navazují na předchozí teoretické kapitoly a analýzy učňovského školství v České republice a na konkrétní střední škole – Střední odborné škole a Středním odborném učilišti, Šumperk, Gen. Krátkého 30 – ukáží, jak je možné hospodařit s přidělenými finančními prostředky a využívat další dostupné zdroje jednak z vlastní činnosti, jednak např. získáním prostředků z Evropské unie.

4.1 Historie školy

Střední odborná škola a Střední odborné učiliště, Šumperk Gen. Krátkého 30 je největším a nejstarším učňovským zařízením v okrese Šumperk. Navazuje na tradici První živnostenské školy pokračovací, která byla založena již v roce 1920. Po roce 1945 se zde vyučovaly tzv. Pracovní zálohy. Po roce 1950 se přetransformovala v Učňovskou školu a započala s teoretickou výukou nově vznikajících klasických učebních oborů řemeslných a rukodělných prací. Struktura a skladba oborů doznávala častých změn. Škola vždy zajišťovala pouze teoretické vyučování, praktická výuka v učebních oborech byla realizována u místních podniků a závodů pod vedením mistrů odborného výcviku, kteří však byli zaměstnanci daných podniků či závodů. V roce 1969 byla dokončena výstavba nové školy, do které se soustředila do té doby roztržštěná teoretická výuka. Odborný výcvik nadále zůstává v dílnách a výrobních provozech podniků a závodů.

Vzhledem ke značné koncentraci dřevařských oborů vyučovaných na škole, byla v roce 1984 stávající Učňovská škola přičleněna ke státnímu podniku Severomoravské dřevařské závody Šumperk pod novým názvem Střední odborné učiliště Šumperk a pracovníci školy se stali zaměstnanci tohoto podniku.

Po roce 1989 prošla škola řadou změn. Pracoviště odborného výcviku včetně pedagogických pracovníků, strojního zařízení a objektů dílen přešli delimitacemi od stávajících podniků pod školu a stali se jejich nedílnou součástí.

Několikrát byl změněn zřizovatel školy a resort působnosti. Od roku 2001 je zřizovatelem Olomoucký kraj. Během posledního desetiletí došlo i ke značným změnám ve struktuře oborů, na které vždy vedení a pracovníci školy museli reagovat. Se zánikem

stávajících podniků, se změnami výrobních programů a vazbou na omezování výroby byla průběžně ukončena výuka v těchto oborech a profesích:

- strojník dřevařských polotovarů,
- strojník konstrukčních desek,
- zpracovatel dřeva,
- tkadlena,
- přadlena,
- prodavač potravinářského zboží,
- zedník, který byl převeden na jinou školu.

Náhradou za tyto obory škola otevřela nové obory, které se do té doby v okrese Šumperk nevyučovaly a zájemci museli dojíždět do jiných okresů. Jedná se o následující obory:

- kadeřník – tříletý učební obor,
- krejčová – tříletý učební obor,
- instalatér – tříletý učební obor,
- technik dřevařské a nábytkářské výroby – studijní obor,
- obchodník – studijní obor.

V průběhu těchto let škola opětovně změnila svůj název na Centrum odborné přípravy podle projektu Ministerstva hospodářství ČR, do kterého bylo vybráno 32 škol z celé ČR. K další změně došlo v roce 2000 s novým názvem Střední odborná škola a Střední odborné učiliště.

4.2 Zřizovatel

Tato příspěvková organizace je zřízena Olomouckým krajem, právní forma kraj a je zařazena do sítě škol, předškolních zařízení a školských zařízení s názvem Střední škola, jejíž činnost vykonává Střední odborná škola a Střední odborné učiliště, Šumperk, Gen. Krátkého 30 (dále jen SOŠ a SOU Šumperk).

Statutárním orgánem je ředitel jmenovaný Radou Olomouckého kraje se souhlasem Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky na základě výsledků konkurzního řízení. Ředitel řídí školu, plní povinnosti vedoucího organizace a další úkoly vyplývající z obecně závazných právních předpisů. Jmenuje a odvolává svého zástupce, který ho zastupuje v době jeho nepřítomnosti. Stálými členy vedení školy jsou dále pedagogický zástupce teoretické výuky, výchovný poradce a preventista patologických jevů, dále zástupce pro odborný výcvik a finanční referent (ekonom) školy. Příspěvková organizace vystupuje v právních vztazích svým jménem a má odpovědnost vyplývající z těchto vztahů.

Dalším poradním a schvalovacím orgánem školy je Školská rada, která byla ustanovena Krajským úřadem Olomouckého kraje a pracuje ve složení předseda, místopředseda a sedm členů. Školská rada mimo jiné schvaluje školní řád, což jí ukládá školský zákon.

4.3 Vymezení hlavního účelu a předmětu činnosti

Tato střední odborná škola je tvořena komplexem budov na území okresu Šumperk a Jeseník. Má šest odloučených pracovišť a sdružuje v sobě střední odborné učiliště, střední odbornou školu. Škola má právo užívání těchto nemovitostí – budova školy, tělocvična, školní jídelna. V objektu školy jsou umístěna pracoviště odborného výcviku pro učební obory zámečnický a kadeřnický. Dále sem patří budova ubytovny Třemešek, která má kapacitu 80 lůžek a vlastní jídelnu, tento objekt je pronajímám pro komerční účely. Budova na ulici M. R. Štefánka 19, Šumperk, ve které jsou pracoviště odborného výcviku pro obory vzdělání krejčí a učebna pro obor vzdělání prodavač smíšeného zboží a obchodník, objekt dílen v Rapotíně pro výuku oboru vzdělání truhlář a studijní obor památková péče. Odloučené pracoviště objekt dílen v závodě Pramet Tools, s. r. o. Šumperk pro výuku oboru vzdělání obráběč kovů a truhlář odloučené pracoviště objekt dílen v závodě Dols, s. r. o. Šumperk pro výuku oboru vzdělání zámečnický. Objekt dílny v Adolfovicích č. p. 211 v okrese Jeseník, tento objekt je pronajímán.

SOŠ a SOU Šumperk je jednou z nejrozsáhlejších střední odborných škol a středních odborných učilišť v šumperském regionu. Hlavním účelem zřízení organizace je poskytování výchovy a vzdělávání. Zajišťuje výuku v oborech tradičních řemesel v oblastech kovo, dřevo, obchod a služby a možnost dalšího vzdělávání. Předmět činnosti organizace je vymezen příslušnými ustanoveními zákona č. 561/2004 Sb., o předškolní, základní, střední, vyšší

odborném a jiném vzdělávání (Školský zákon) a prováděcími předpisy k němu, ve znění pozdějších předpisů.

Vyučuje tyto obory vzdělání: - zámečnický – tříletý učební obor,

- obráběč kovů – tříletý učební obor,
- sklář – tříletý učební obor,
- krejčí – tříletý učební obor,
- truhlář – tříletý učební obor,
- prodavač – smíšené zboží – tříletý učební obor,
- kadeřník – tříletý učební obor,
- obchodník – čtyřletý studijní obor,
- dřevěné konstrukce – čtyřletý studijní obor,
- dřevařská a nábytkářská výroba – nástavbové studium,
- provozní technika – nástavbové studium.

Škola poskytuje také celoživotní vzdělávání dospělých formou rekvalifikačních kurzů, zaškolovacích kurzů a odborných školení v oblastech dřevo, obchod, kovo – hlavně kurzy svařování všemi metodami, periodické přezkušování svářečů, dále v oblastech služeb – rekvalifikace na šičky a pracovníky hypermarketu.

Na velice dobré úrovni je spolupráce s výrobními firmami v regionu. Žáci obchodních oborů vykonávají odborný výcvik přímo na obchodních provozních jednotkách a jsou v každodenním kontaktu s praxí. Žáci třetího ročníku oboru obráběč kovů vykonávají část odborného výcviku ve výrobních podmínkách strojírenských firem.

S představiteli rozhodujících regionálních firem spolupracuje při tvorbě projektů a při jejich zavádění do výuky. Spoluorganizuje odborné semináře pro pracovníky firem se zaměřením na svařování, instalátérské práce a dřevařskou výrobu. Poznatky získané ze vzájemné spolupráce uplatňuje při tvorbě školních vzdělávacích programů, podle kterých bude vyučováno od 1. 9. 2009 počínaje 1. ročníkem.

Tato střední škola je koncepčně dobře fungující ucelené školské zařízení, které poskytuje vzdělávání v oborech v souladu se zařazením ve školském rejstříku teoretické i praktické výuce. Škola má v průměru 750 – 800 žáků a každoročně ji opouští kolem

300 absolventů. Výuka odborného výcviku probíhá jak ve vlastních provozech praktické výuky, tak v odborných firmách.

K lepšímu využití svých hospodářských možností a odborností svých zaměstnanců zřizovatel povolil vykonávat této příspěvkové organizaci tyto doplňkové činnosti:

- provozování rekvalifikačních kurzů,
- pronájem nebytových prostor,
- ubytovací služby,
- koupě zboží za účelem jeho dalšího prodeje a prodej,
- zakázková výroba a prodej pro veřejnost u oborů vyučovaných na SOU,
- zámečnictví,
- kovoobrábění, truhlářství.

Podmínkou pro realizaci doplňkové činnosti je nenarušení hlavního úkolu organizace. Doplňková činnost je sledována odděleně od činnosti hlavní a řídí se ustanovením § 28 odst. 3 zákona č. 250/2000 Sb., o rozpočtových pravidlech územních rozpočtů, ve znění pozdějších předpisů.

4.4 Ekonomické podmínky školy

V této kapitole se zaměřím na strukturu fungování střední školy a na celkovou ekonomickou situaci na SOŠ a SOU Šumperk v souvislosti s jejími majetkovými možnostmi.

4.4.1 Vymezení majetkových práv a povinností

Příspěvková organizace je povinna a oprávněna svěřený majetek včetně majetku získaného vlastní činností držet a hospodárně využívat pro plnění hlavního účelu a předmětu činnosti a doplňkové činnosti dle zřizovací listiny, provádět jeho opravy, vést evidenci a vést jej v účetnictví. Svěřený majetek je dále povinna chránit před zničením a poškozením, odcizením nebo zneužitím a hospodařit s ním s péčí řádného hospodáře. Organizace je povinna sledovat, zda dlužníci včas a řádně plní své závazky, a zabezpečit, aby nedošlo

k promlčení nebo zániku práv z těchto závazků vyplývajících. Je povinna včas uplatňovat právo na náhradu škody. Příspěvková organizace není oprávněna bez předchozího souhlasu zřizovatele movitý a nemovitý majetek, který má ve správě, prodat, směnit, darovat, zatížit zástavním právem ani věcným břemen. Stavební investiční činnost je oprávněna provádět jen s předchozím písemným souhlasem zřizovatele. Dále je příspěvková organizace oprávněna pořizovat do své správy dlouhodobý hmotný majetek nad 40 000,- Kč a dlouhodobý nehmotný majetek nad 60 000,- Kč pouze po předchozím písemném souhlasu zřizovatele. Organizace není oprávněna pořizovat do své správy nemovitosti a pozemky. Ostatní majetek je příspěvková organizace oprávněna nabývat do správy v souladu se schváleným finančním vztahem k rozpočtu zřizovatele. Příspěvková organizace je oprávněna bez předchozího písemného souhlasu zřizovatele úplatně převést za cenu obvyklou pouze přebytečný a neupotřebitelný hmotný majetek v pořizovací ceně do 40 000,- Kč a přebytečný a neupotřebitelný nehmotný majetek v pořizovací ceně do 60 000,- Kč. Příjem z prodeje tohoto majetku vede organizace v účetnictví odděleně a použije jej k obnově spravovaného majetku.

Příspěvková organizace je oprávněna bez souhlasu zřizovatele pronajmout majetek, který má ve správě na dobu kratší jednoho roku. Na dobu delší než jeden rok je příspěvková organizace oprávněna pronajmout majetek ve své správě pouze se souhlasem zřizovatele a v souladu s podmínkami stanovenými zřizovatelem. Je její povinností zřizovateli předložit jedno vyhotovení nájemní smlouvy. Příjem z pronájmu spravovaného majetku je příjmem příspěvkové organizace a používá jej výhradně na opravy a údržbu spravovaného majetku.

Organizace odpovídá za škodu vzniklou na majetku, který jí byl svěřen do správy. Za ochranu majetku a výkon práv a povinností při hospodaření s majetkem odpovídá ředitel. Ředitel ve vnitřním organizačním předpisu stanoví úkoly, práva a povinnosti jednotlivých zaměstnanců při hospodaření s majetkem, jakož i okruh funkcí, s jejichž výkonem je spojena hmotná odpovědnost.

Příspěvková organizace může nabývat majetek do svého vlastnictví pouze darem s předchozím písemným souhlasem zřizovatele²⁶ a dědictvím, koupí za darované peníze nebo směnou za dar. Tento majetek vede v účetnictví odděleně.

Finanční vztah příspěvkové organizace k rozpočtu zřizovatele, zejména výše příspěvku, závazné ukazatele pro hospodaření a hmotná zainteresovanost budou stanovovány

²⁶ Viz zákon č. 477/2008 Sb., který mění zákon č. 250/2000 Sb., o rozpočtových pravidlech územních rozpočtů, ve znění pozdějších předpisů a další související zákony, platný od 1. 4. 2009.

zřizovatelem vždy na každý kalendářní rok. Finanční hospodaření organizace je upraveno příslušnými ustanoveními zákona č. 250/2000 Sb., o rozpočtových pravidlech územních rozpočtů a zákonem č. 563/1991 Sb., o účetnictví, ve znění pozdějších předpisů a zákonem č. 477/2008 Sb. Organizace je povinna umožnit provádění kontrol zřizovatelem v rozsahu a způsobem daným zřizovatelem.

Organizace každoročně vypracovává výroční zprávu o činnosti za školní rok a zprávu o hospodaření za kalendářní rok, kterou předkládá zřizovateli v termínech a rozsahu jím stanovených.

Ke splnění hlavní činnosti byly využity všechny prostředky z účelových dotací MŠMT ČR a z dotací rozpočtu Olomouckého kraje tak, aby byly splněny všechny závazné ukazatele. Pro zkvalitnění hlavní činnosti ve sledovaném časovém období použila organizace neinvestiční dotace ze státní informační politiky (ICT) a projekty romské komunity. Pro rozšíření hlavní činnosti v následujících obdobích využívá organizace prostředky z EU v projektu OP RLZ Opatření 3.1 – Zkvalitnění vzdělávání ve školách a školských zařízeních a rozvoj podpůrných systémů ve vzdělávání a v projektu OP RLZ Opatření 3.3. Rozvoj kapacit dalšího profesního vzdělávání.²⁷

4.4.2 Struktura financování střední školy

Financování střední školy se rozděluje na **přímé náklady**, kam patří hlavně mzdy, další vzdělávání pedagogických pracovníků a některé sociální náklady jako např. doplatek na stravné, nárokové ošacení apod. – finance zasílá MŠMT ČR na krajský úřad, který rozděluje finanční prostředky na jednotlivé školy podle přepočtového koeficientového systému podle počtu žáků a náročnosti jednotlivých oborů,

Dále se rozděluje na **provozní náklady** – energie, materiál, služby, odpisy apod., tyto náklady hradí krajský úřad, tzn. zřizovatel, ze svých prostředků.

Vše se odvíjí od naplněnosti kapacity školy, tzn. počtu žáků, od normativní dotace za žáka.

Dále škola hospodaří s **vlastními finančními prostředky**, které získává vlastní činností:

²⁷ <http://www.msmt.cz/strukturalni-fondy>.

- **produktivní práci žáků** - zakázky (truhláři, zámečníci, obráběči kovů, švadleny, kadeřnice, služby - prodavači, kadeřnice), které vyrábějí učni, provozování kantýn. Po pokrytí nákladů na tuto činnost (materiál, energie, odměny učňům) zůstane vlastní zisk, který představuje vlastní finanční prostředky školy,
- **doplňkovou činností** - rekvalifikační kurzy, stravování cizích, pronájem nebytových prostor vytváří čistý zisk z hospodářské činnosti, který taktéž představuje vlastní finanční prostředky školy. Doplnková činnost musí navazovat na hlavní účel střední školy tak, aby mohla lépe využívat své hospodářské možnosti a odbornost zaměstnanců. Tato činnost však nesmí narušovat plnění účelu organizace. Doplnková činnost se vede v účetnictví odděleně od běžného hospodaření.

Organizace zpracovává účetní výkazy v souladu se zákonem č. 563/1991 Sb., část čtvrtá a v souladu s vyhláškou č. 505/2002 Sb. Každoročně zpracovává a předkládá rozbor hospodaření, které se považují za zprávu o hospodaření podle zřizovací listiny. Cílem rozborů hospodaření je zejména podat informace potřebné ke zpracování závěrečného účtu kraje a uvést skutečnosti k posouzení stavu a vývoje hospodaření organizace v daném roce.

4.5 Organizační struktura školy

Pracovní kolektiv školy tvoří celkem 111 zaměstnanců.²⁸ Z toho učitelé teoretického vyučování, ředitel, zástupci ředitele 38, učitelé odborného výcviku 39, oblast stravování a provozu a administrativy 34 pracovníků.

V příloze této závěrečné práce přikládám graficky zpracovanou organizační strukturu SOŠ a SOU Šumperk, Gen. Krátkého 30.

4.5.1 Ekonomický úsek školy

Ekonomický chod školy, vedení účetnictví a hospodaření školy zajišťuje ekonomický úsek pod vedením finančního referenta školy, který je přímo podřízený řediteli školy.

²⁸ Ke dni odevzdání bakalářské práce k vazbě.

Finanční referent zajišťuje financování organizace prostřednictvím několika zdrojů. Sestavuje rozpočty pro jednotlivé celky školy, jako jsou střední odborné učiliště, školní jídelna, doplňkovou činnost a hospodářskou činnost žáků. Zohledňuje dynamický vývoj jednotlivých rozpočtových položek, optimalizuje příjmovou a výdajovou politiku organizace, stanovuje zásady rozpisů rozpočtů a jiných rozpočtových pravidel. Rozpočet školy navrhuje a zpracovává dle platných zákonných norem a na základě obdržených dotací a příspěvků. Zajišťuje vedení komplexní souborné ekonomické agendy SOŠ a SOU Šumperk, které koordinuje s ostatními pracovníky ekonomického úseku. Vyhotovuje měsíční, mezitímní a roční ekonomické uzávěrky jednotlivých organizačních středisek a celkové uzávěrky za celou organizaci. Spolupracuje v jednotlivých vedoucích středisek SOŠ a SOU Šumperk v ekonomické oblasti. Na základě výsledků měsíčních uzávěrek, zpracování komplexních ekonomických rozborů navrhuje opatření v ekonomice jednotlivých středisek. Vyhotovuje potřebná hlášení, výkazy pro nadřízené orgány, úřady a statistiku a zodpovídá za jejich včasné odeslání. Musí neustále sledovat změny a právní úpravy zákonných ustanovení a zavádí tyto změny do praxe.

Vedoucímu ekonomického úseku, finančnímu referentovi, jsou podřízeni další pracovníci ekonomického úseku, kteří zabezpečují konkrétní úkoly vyplývající z vedení účetnictví a zajišťování plynulého chodu školy.

Všeobecná účetní průběžně účtuje bankovní výpisy, sleduje a eviduje pohyb a stav finančních prostředků na bankovních účtech a kontroluje bankovní zůstatky. Koordinuje veškeré práce s ostatními pracovníky ekonomického úseku. Eviduje a zpracovává přiznání k dani darovacích. Archivuje zpracovanou agendu. Účtuje a eviduje výrobní příkazy, zpracovává agendu provozu služebních automobilů, kontroluje úhrady od pojišťoven. Zpracovává agendu vyplácení odměn žáků za pomoci mzdového programu. Eviduje a archivuje daňová prohlášení žáků, změny hlásí na OSSZ. Sleduje a uplatňuje právní změny ve spolupráci s finančním referentem.

Samostatná účetní – pokladní a fakturantka vykonává účetní práce ve financování. Sleduje průběžně stavy saldokonta dodavatelů a odběratelů. Provádí měsíční rozborů nezaplacených faktur odběratelů a navrhuje opatření a připravuje podklady pro právní vymáhání nezaplacených faktur. Samostatně přijaté faktury účtuje a zajišťuje oběh těchto faktur mezi odpovědnými pracovníky ke schválení pro likvidaci a úhradu. Ve spolupráci s finančním referentem navrhuje vzájemné kompenzace plateb. Kompletně zajišťuje celkovou

pokladní službu pro SOŠ a SOU Šumperk, kontroluje zůstatky hotovosti v pokladně. Likviduje cestovní účty včetně zahraničních. Má podepsanou hmotnou odpovědnost.

Samostatná referentka hospodářské správy zajišťuje správu všech objektů SOŠ a SOU Šumperk a jejich zařízení včetně hospodářného využívání po provozně ekonomické stránce. Vede evidenci movitého i nemovitého majetku a zajišťuje jeho správné účtování. Zajišťuje provádění nutných oprav dalších řemeslných prací a služeb, provádí pravidelné kontroly objektu po stránce údržby a bezpečnosti práce. Dbá na dodržování předpisů o zásobování vodou, plynem a elektřinou, vede předepsanou evidenci a vyhotovuje odběrové diagramy. Zajišťuje pravidelné revize elektro, hasicí techniky, tělovýchovného nářadí, plynové kotelny a sleduje odstraňování zjištěných závad. Kontroluje a eviduje zásoby materiálu na jednotlivých střediscích, sleduje platnost hmotné odpovědnosti příslušných pracovníků za tyto zásoby. Provádí inventarizaci veškerého majetku na jednotlivých střediscích organizace dle platných vyhlášek a příkazů ředitele SOŠ a SOU Šumperk, tj. sestavuje dílčí inventarizační komise, po skončení fyzických inventarizací provádí účetní zpracování, navrhuje vyřazení majetku. Spravuje archiv SOŠ a SOU Šumperk dle platných norem ve spolupráci s okresním archivem. Zajišťuje zásobování čistícími a kancelářskými potřebami. Spolupracuje s vedením školy při sestavování plánu generálních oprav.

Mzdová účetní SOŠ a SOU Šumperk zajišťuje výpočet a výplatu platů zaměstnanců a zpracovává veškerou agendu zúčtování platů a dalších plnění poskytovaných zaměstnancům, srážek z platu, agendy daní ze závislé činnosti a pojistného na sociální a zdravotní pojištění. Zajišťuje kompletní vedení personální agendy v rámci SOŠ a SOU Šumperk, vede předepsanou dokumentaci v osobních spisech pracovníků, vystavuje a sleduje platnost pracovních smluv a dohod o pracích konaných mimo pracovní poměr. Přípravuje a zpracovává údaje, včetně systematického vedení a archivování těchto údajů, provádí oznamovací povinnost činností týkající se zaměstnanců. Provádí roční zúčtování daně z příjmů zaměstnanců. Samostatně sestavuje a odesílá statistické výkazy. Dbá na čerpání mzdových prostředků v souladu s rozpočtem. Průběžně musí sledovat změny v právních úpravách zákoníku práce a uvádí tyto změny do praxe.

4.6 Hospodaření organizace

Zde se zaměřím na konkrétní ekonomickou situaci na střední škole, na to, jak škola hospodaří a s jakými prostředky. Jak se jí daří vylepšit si hospodářský výsledek vlastní doplňkovou činností.

4.6.1 Školou využívané finanční prostředky

Pro zabezpečení výchovných a vzdělávacích aktivit zapojuje škola do financování nejen rozpočet od zřizovatele, ale vyvíjí aktivní a vcelku úspěšnou činnost v projektové oblasti a do financování jsou zapojeny i výnosy z produktivní práce žáků a doplňkové činnosti. V roce 2005 byl například realizován projekt s možností čerpání prostředků ze strukturálních fondů EU v objemu téměř 4 mil. Kč.²⁹ Z finančních prostředků získaných z tohoto projektu byla například modernizována výuka oboru obráběč kovů zakoupením 2 ks CNC obráběcích strojů a vybavení dvou svářecích škol o svářecí zdroje pro svařování ušlechtilých kovů s využitím nových technických plynů. V dalším roce byl podán a přijat projekt s názvem „Odborné vzdělávání a certifikace instruktorů, technologů a řídicích pracovníků ATB nově zřizované středisko plastů“. Získané prostředky z tohoto projektu zlepšily a vytvořily podmínky vzdělávání v teoretické i praktické výuce.

Střední odborná škola je správně rozdělena do samostatných středisek v hlavní činnosti, tj. výchova, vzdělávání, hospodářská činnost, strava žáků a do samostatných středisek v doplňkové činnosti, jako jsou svářecí kurzy, nájemné, stravování a ubytování pro cizí. Střediska rozděluje nejen správní a ekonomické členění, ale v několika případech i oddělené budovy a areály v regionech Šumperk a Jeseník.

Hlavní činností a účelem organizace je poskytování výchovy a vzdělávání, tuto činnost provádí škola pro věkovou kategorii mladistvých, kteří ukončili základní vzdělání a splnili všechny předpoklady pro přijetí ke studiu. K plnění této hlavní činnosti jsou využívány všechny prostředky z účelových dotací MŠMT a z dotací rozpočtu Olomouckého kraje tak, aby byly splněny všechny závazné ukazatele.

Pro zkvalitnění hlavní činnosti používá organizace neinvestiční dotace z krajské informační politiky (ICT). Pro rozšíření hlavní činnosti organizace využívá prostředky z EU v projektu OP RLZ Opatření 3.1 – Zkvalitnění vzdělávání ve školách a školských zařízeních

²⁹ Výroční zpráva SOŠ a SOU Šumperk, Gen. Krátkého 30 o činnosti za školní rok 2007/2008.

a rozvoj podpůrných systémů ve vzdělávání a v projektu OP RLZ Opatření 3.3 – Rozvoj kapacit dalšího profesního vzdělávání. Hospodaření školy výrazně ovlivňovaly časté změny v organizační struktuře, sloučení s jinou organizací, výrazné změny v počtu žáků, nové výukové obory, havárie apod.

4.6.2 Zhodnocení hospodaření organizace

Z podrobné analýzy nákladů v hlavní činnosti školy vyplývá, že nejvýznamněji ovlivnily výsledek hospodaření spotřeba materiálu u středisek, kde se realizuje odborný výcvik, a spotřeba energií. V roce 2008 se na výsledku hospodaření také projevilo zvýšení nákladů na opravy a udržování, kde bylo nutné řešit zejména havarijní stav rozvodů vody, odpadů, kdy byla provedena jejich kompletní výměna.

Ve srovnání s obdobím let 2003 – 2005 dochází v organizaci k poklesu u většiny položek z důvodu snižování počtu žáků, a tím snižování dotací od zřizovatele a MŠMT. Naopak u ostatních výnosů dochází při porovnání s lety 2003 - 2005 k navýšení. V uvedeném období bylo financování školy aktivně podpořeno z prostředků ESF. K navýšení skutečných výnosů proti sestavenému schválenému rozpočtu došlo u položky produktivní činnost, u které se podařilo organizaci zajistit výnosy smlouvami s jednotlivými zákazníky. Žákům byla školou v roce 2008 vyplacena za produktivní činnost částka 277 678,- Kč. V dalších letech by měla škola výnosy z produktivní činnosti žáků udržet díky těmto smlouvám. U ostatních vlastních výnosů, kde není možnost smluvního ujednání, jsou potřeby zákazníků nárazové.

Ve školním roce 2007/2008 škola aktivně pracovala na realizaci projektu s možností využití prostředků strukturálních fondů EU. Jednalo se o projekt s názvem „Tvorba a realizace vzdělávacích programů pro svařování kovů, obrábění kovů technologií CNC, povrchových úprav nanášením barev a laků, změny výuky v obchodních oborech po vstupu do EU“ zaměřeného na podporu prvotního a dalšího vzdělávání. Byla navázána odborná spolupráce s celou řadou odborníků různých profesí a uzavřena nová smlouva o partnerství s devíti partnery. Tento projekt měl hodnotu 6 500 000,- Kč a byl ukončen 30. 6. 2008.

Získané prostředky zlepšily a vytvořily velmi dobré podmínky pro odborný růst pedagogů a vzdělávání žáků, dále zlepšily a zkvalitnily stávající možnosti vzdělávání v oblasti teoretické a praktické výuky žáků ve všech vyučovaných oborech. Získané vybavení

napomáhá výrazným způsobem ke zvýšení kvalifikovanosti žáků i ostatních zájemců zapojených v celoživotním vzdělávání šumperského i jesenického regionu.

Na základě výzvy Olomouckého kraje ze dne 16. 5. 2008 škola vypracovala a podala projekt v oblasti podpory 1.1. globálního grantu „Zvyšování kvalifikace ve vzdělávání v Olomouckém kraji“. Obsahem projektu je podpora a zkvalitnění výuky cizích jazyků ve škole. Hodnotitelé tento projekt doporučili ke schválení (získal 69 bodů a kritériem pro doporučení bylo 65 bodů), ale Rada Olomouckého kraje projekt nepřijala pro nedostatek finančních prostředků.

Z uvedených prostředků škola čerpala ještě účelové prostředky a to konkrétně na podporu romských žáků a dále účelové prostředky na státní informační politiku.

Celkový výsledek hospodaření v hlavní činnosti byl v roce 2008 ztrátový. Ztráta v hlavní činnosti je z důvodu úhrady nákladů na vlastní provoz organizace, opravy a udržování. Ztrátu v hlavní činnosti kompenzuje zisk v doplňkové činnosti.

Vyhodnocení těchto všech skutečností významným způsobem ovlivňují tvorbu a čerpání fondů.

Rezervní fond byl významným způsobem ovlivněn zřizovatelem, který určil příděl ze zlepšeného výsledku hospodaření za rok 2007. Čerpání rezervního fondu je ovlivněno zákonem. V roce 2008 přešly přes tento fond finanční prostředky z daru od PRAMET TOOLS, s. r. o. v celkové výši 31 000,- Kč. Dar byl využit na vybavení odborného pracoviště oboru obráběč kovů.

Investiční fond tvoří organizace z odpisů. V případě potřeby může organizace zažádat zřizovatele o převod prostředků do investičního fondu i z fondu rezervního.

Fond odměn se tvoří z výsledku hospodaření obdobně jako rezervní fond. Návrh na přerozdělení musí schválit zřizovatel.

Fond kulturních a sociálních potřeb tvoří 2 % z vyplacených platů a odměn. Čerpání fondu je ovlivněno kolektivní smlouvou uzavřenou mezi organizací a odborovou organizací ČMOS PŠ.

Výsledek hospodaření v doplňkové činnosti byl ziskový. Zisk je tvořen z tržeb prodeje služeb, tvořené převážně odbornými kurzy pro dospělé. Předpokládá se, že hospodaření v doplňkové činnosti bude u organizace i nadále ziskové z důvodu možnosti dalšího vzdělávání dospělých, možnosti stravování cizích osob ve školní jídelně. Největší navýšení

výnosů se předpokládá u položky pronájmu majetku podnikatelům, např. v době voleb a učeben pro společnost, která provádí výuku z prostředků EU nebo u pronájmu tělocvičny. Byly uzavřeny smlouvy o dlouhodobém pronájmu se čtyřmi podnikatelskými subjekty. Všechny obdržené prostředky a dotace podle určených termínů a účelů jsou beze zbytku vyčerpávány.

Cílem dalšího rozvoje je pokračování v modernizaci vzdělávání s možností zapojení strukturálních fondů, oborová stabilizace, rozvoj kvalifikovanosti pedagogických pracovníků a využívání rozvíjející se spolupráce s partnerskými organizacemi, úřadem práce a hospodářskou komorou.

I do budoucna se předpokládá stejný trend hospodaření jako v minulých letech. Zisk z doplňkové činnosti bude vyšší než ztráta v hlavní činnosti.

Škola má ve svém rozpočtu obsaženy veškeré příjmy a výdaje všech svých středisek. Rozpočet je součástí zřizovatele. Organizace plní určené úkoly tím nejehospodárnějším způsobem. Ředitel školy má oprávnění nakládat s rozpočtem své organizace v rámci její běžné a pravidelné činnosti.

Příspěvková organizace hospodář s prostředky získanými vlastní činností, s prostředky přijatými z rozpočtu státu a kraje a s prostředky ESF. Dále hospodář s prostředky svých fondů a s dary od fyzických a právnických osob. Zisk z doplňkové činnosti používá jen ve prospěch své hlavní činnosti.

5 Závěr

Cílem mé bakalářské práce bylo charakterizovat vývoj učňovského školství a jeho financování. Pro naplnění cíle jsem v předchozích kapitolách popsala vývoj školství jako celku s konkretizací na učňovské školství, analyzovala hlavní směry vzdělávací politiky v České republice a získané poznatky aplikovala na vybranou střední školu, což byla Střední odborná škola a Střední odborné učiliště Šumperk, Gen. Krátkého 30.

Výchova učňů, její pojetí, obsah a organizace, je vždy odrazem hospodářských a společenských poměrů ve společnosti a ve druhé kapitole byl tento předpoklad potvrzen studiem příslušných literárních zdrojů. Počátky učňovského školství (vznik triviálních škol) spadají do druhé poloviny 18. století, dalším přelomem v postavení učňovského školství bylo

vydání živnostenského řádu v roce 1859 a školské reformy v letech 1869 a 1883, kdy byla uzákoněna první soustava odborného školství.

Druhá kapitola pokračuje popisem dalšího vývoje učňovského školství a zaměřuje se na vývoj po roce 1989, kdy nové požadavky rychle se měnícího trhu práce nutily k větší flexibilitě. Zatímco v České republice po roce 1990 docházelo k expanzi nových státních, soukromých i církevních středních škol, trend učňovských státních škol byl spíše opačný a dá se konstatovat, že téměř vymizela jakákoliv promyšlená koncepce státu v regulaci „vzdělanostních“ potřeb národní ekonomiky v podmínkách tržního hospodářství. Tam, kde došlo k hromadnému uzavírání např. strojírenských, obuvnických, textilních a oděvních podniků, musela některá učiliště ukončit svou činnost kvůli ekonomickému nezájmu. Klesla rovněž prestiž učňovského školství u veřejnosti.

Opatřením čelícím tomuto negativnímu trendu může být dle mého názoru rozšíření spektra vzdělávací nabídky, která by měla být rozvíjena tak, aby si každý uchazeč mohl vybrat vzdělávací program odpovídající jeho schopnostem, zájmům a také potřebám trhu práce. Cestou k tomu je systém vzájemně prostupných a navazujících vzdělávacích programů s pružnou strukturou, které umožní žákům korigovat nebo upřesnit svou volbu v průběhu vzdělávání a umožní jim získat i dílčí certifikovaný výstup po absolvování části vzdělávacího programu (vytvoření „stavebnicového“ vzdělávacího modulu).

V následující kapitole jsem se věnovala zhodnocení hlavní strategické linie vzdělávací politiky v České republice. Text kapitoly začíná definováním základních pojmů, vymezením vzdělávací politiky a školské politiky a jejich základních principů. Kapitola rovněž obsahuje popis struktury vzdělávacích institucí v České republice, financování učňovského školství a dosažené výsledky vzdělávacího procesu. V textu poukazuji na skutečnost, že neshoda dosaženého vzdělání a poté vykonávaného zaměstnání je nejvyšší právě u nejmladších lidí, což se markantně týká i učňovského školství. Dnes oproti dřívějšímu, kdy byl vyučenec svázán s podnikem, pro který se učil, lidé v těchto záležitostech pocítují mnohem víc volnosti a za rozhodnutím absolventa vzít úplně neznámou práci také může stát nabídka vyššího výdělků.

Současné vývojové trendy, které přebírá postupně i Česká republika, spatřuji jako východisko pro zlepšení učňovského školství stanovení odborných kompetencí absolventů pomocí definování profesních profilů a zavedení tzv. Integrovaného systému typových pozic. V praxi to znamená, že obsah vzdělávání je zpracován podle vzdělávacích oblastí, nikoliv

podle vyučovacích předmětů. Jedná se o oblasti jazykového vzdělávání, společenskovedního, přírodovědného, matematického, vzdělávání pro zdraví, ICT, ekonomického vzdělávání a specificky odborného vzdělávání v příslušném oboru vzdělání pro povolání a pracovní činnosti vymezené v profesním profilu.

Pro přiblížení situace ve vyspělých státech Evropské unie jsem provedla srovnání některých charakteristik odborného vzdělávání.

Čtvrtá kapitola je aplikací předchozích poznatků do hospodaření konkrétní školy - Střední odborné školy Středního odborného učiliště Šumperk, Gen. Krátkého 30. Po stručném popisu vzniku a historie školy, charakteristice zřizovatele a okomentování hlavního účelu a předmětu činnosti školy v kapitole uvádím určitá doporučení k lepšímu hospodaření školy s přidělenými finančními prostředky a navrhuji využívat další dostupné zdroje, jak z vlastní činnosti, tak např. získáním prostředků z Evropské unie.

Uvedená škola je příspěvkovou organizací a její vztah k rozpočtu zřizovatele, zejména výše příspěvku, závazné ukazatele pro hospodaření a hmotná zainteresovanost jsou stanovovány zřizovatelem vždy na každý kalendářní rok. Finanční hospodaření organizace je upraveno příslušnými ustanoveními zákona č. 250/2000 Sb., o rozpočtových pravidlech územních rozpočtů, ve znění pozdějších předpisů, a zákonem č. 563/1991 Sb., o účetnictví, ve znění pozdějších předpisů. Ekonomický chod školy, vedení účetnictví a hospodaření školy zajišťuje ekonomický úsek pod vedením finančního referenta školy, který je přímo podřízený řediteli školy.

Pro zabezpečení výchovných a vzdělávacích aktivit zapojuje škola do financování nejen rozpočet od zřizovatele, ale vyvíjí aktivní a vcelku úspěšnou činnost v projektové oblasti a do financování jsou zapojeny i výnosy z produktivní činnosti a doplňkové činnosti. V roce 2005 byl například realizován projekt s možností čerpání prostředků ze strukturálních fondů EU v objemu téměř 4 mil. Kč. K plnění této hlavní činnosti jsou využívány všechny prostředky z účelových dotací MŠMT a z dotací rozpočtu Olomouckého kraje tak, aby byly splněny všechny závazné ukazatele. Pro zkvalitnění hlavní činnosti používá organizace neinvestiční dotace z krajské informační politiky (ICT).

Za možnosti dalšího vylepšení hospodaření považuji jednak další zvyšování hodnoty položky hospodářská činnost, u které se podařilo organizaci zajistit výnosy smlouvami s jednotlivými zákazníky, jednak zvýšenou realizací projektů s možností využití prostředků strukturálních fondů Evropské unie. V kapitole jsem rovněž uvedla cíl dalšího rozvoje školy,

jejž spatřuji v pokračování a modernizaci vzdělávání s možností zapojení strukturálních fondů, oborové stabilizaci, rozvoji kvalifikovanosti pedagogických pracovníků a využívání rozvíjející se spolupráce s partnerskými organizacemi, úřadem práce a hospodářskou komorou.

V případě pokračování studia předmětu této bakalářské práce - učňovského školství – bych se v budoucnu zaměřila na zevrubnější komparaci s dalšími vybranými státy Evropské unie (případně vybranou školou podobného typu) a rovněž bych zhodnotila výsledky současných snah o zkvalitnění učňovského školství.

Seznam použité literatury

- ČONDL, K. *První školy v Čechách a na Moravě*. Pedagogika, 1963.
- FLOSS, P. *Příroda, člověk a společnost v díle Komenského*. Přerov, MNV, 1968.
- KALOUS, J. a kol. *Školská politika v České republice po roce 1989*. Pedagogika, 1993.
- KRÁLÍKOVÁ, M., NEČESANÝ, J., SPĚVÁČEK, V. *Nástin vývoje všeobecného vzdělání v českých zemích*. SPN Praha, 1977.
- Slovník cizích slov*, Praha, Encyklopedický dům 1998.
- POMAHAČ, R., VIDLÁKOVÁ, O. *Veřejná správa*. Praha: C.H.Beck, 2008 ISBN 80-7179-748-0.
- SPUNAR, P. *Středověké školství a knihovny*. In: Kultura středověku. Pyramida, Orbis 1972.
- VÁŇOVÁ, R. *Karel Žitný a jeho úsilí o novou školu*. Praha: Univerzita Karlova, 1990, ISBN 80-7290-002-1.

Tištěná periodika

- Statistiky ÚIV. Klesající počty žáků středních škol. Učitelské noviny, roč. 112, č. 10/2009, s. 5. ISSN 0139-5718.

Další prameny

- Celoživotní učení jako součást Lisabonské strategie. MŠMT 2000.
- České vzdělávání a Evropa: strategie rozvoje lidských zdrojů v České republice při vstupu do Evropské unie. OECD 1999.
- Dlouhodobý záměr vzdělávání a rozvoje výchovně vzdělávací soustavy ČR. MŠMT 2002.
- Koncepce vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy v České republice. MŠMT 1999.
- Nařízení vlády č. 689/2004 Sb., o soustavě oborů vzdělání v základním, středním a vyšším odborném vzdělávání, ve znění pozdějších předpisů.
- Národní program rozvoje vzdělávání v ČR. MŠMT 2001.
- Národní zpráva o stavu předškolní výchovy, vzdělávání a péče o děti předškolního věku v České republice. OECD 2000.
- Priority pro českou vzdělávací politiku. OECD 1999.
- Současné směry dalšího vzdělávání v ČR. MŠMT 2004.

Ústava Československé republiky, Praha, SPN 1956.

Výroční zpráva SOŠ a SOU Šumperk, Gen. Krátkého 30 o činnosti za školní rok 2007/2008.

Internetové zdroje

<http://www.msmt.cz/strukturalni-fondy>.

www.europa.eu.

www.eurostat.cz.

www.msmtcr.cz.

www.soc.cas.cz.

www.unesco.org.

www.nuov.cz.

Seznam použitých zkratek

ČR	Česká republika
MŠMT	Ministerstvo mládeže, školství a tělovýchovy
MPSV	Ministerstvo práce sociálních věcí
ICT	Informační a komunikační technologie
EU	Evropská unie
USA	Spojené státy americké
NSK	Národní soustava kvalifikací
VIP	Vzdělávání – Informace – Kariéra
UNIV	Uznávání neformálního vzdělávání a informálního učení
NZZ	Jednotné zadání závěrečné zkoušky v oborech středního vzdělání s výučním listem
SOŠ	Střední odborné školy
SOU	Střední odborné učiliště
SOŠ a SOU Šumperk	Střední odborná škola a Střední odborné učiliště, Šumperk, Gen. Krátkého 30
OP RLZ	Operační program Rozvoj lidský zdrojů
OSSZ	Okresní správa sociální zabezpečení
CNC	Číslicově řízené stroje
Np	Počet žáků na jednoho pedagogického zaměstnance
NIV	Neinvestiční výdaje
NUOV	Národní ústav odborného školství

Prohlášení o využití výsledků bakalářské práce

Prohlašuji, že

- jsem byla seznámena s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. – autorský zákon, zejména § 35 – užití díla v rámci občanských a náboženských obřadů, v rámci školních představení a užití díla školního a § 60 – školní dílo;
- беру на ве́домии, že Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava (dále jen VŠB – TUO) má právo nevýdělečné, ke své vnitřní potřebě, bakalářskou práci užít (§ 35 odst. 3);
- souhlasím s tím, že jeden výtisk bakalářské práce bude uložen v Ústřední knihovně VŠB – TUO k prezenčnímu nahlédnutí a jeden výtisk bude uložen u vedoucího bakalářské práce. Souhlasím s tím, že bibliografické údaje o bakalářské práci budou zveřejněny v informačním systému VŠB – TUO;
- bylo sjednáno, že VŠB – TUO, v případě zájmu z její strany, uzavře licenční smlouvu s oprávněním užít dílo v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- bylo sjednáno, že užít své dílo, bakalářskou práci, nebo poskytnout licenci k jejímu využití mohu jen se souhlasem VŠB – TUO, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly VŠB – TUO na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše).

V Šumperku dne 14. 4. 2009

.....

Ivana Mindlová

Adresa trvalého pobytu studenta:

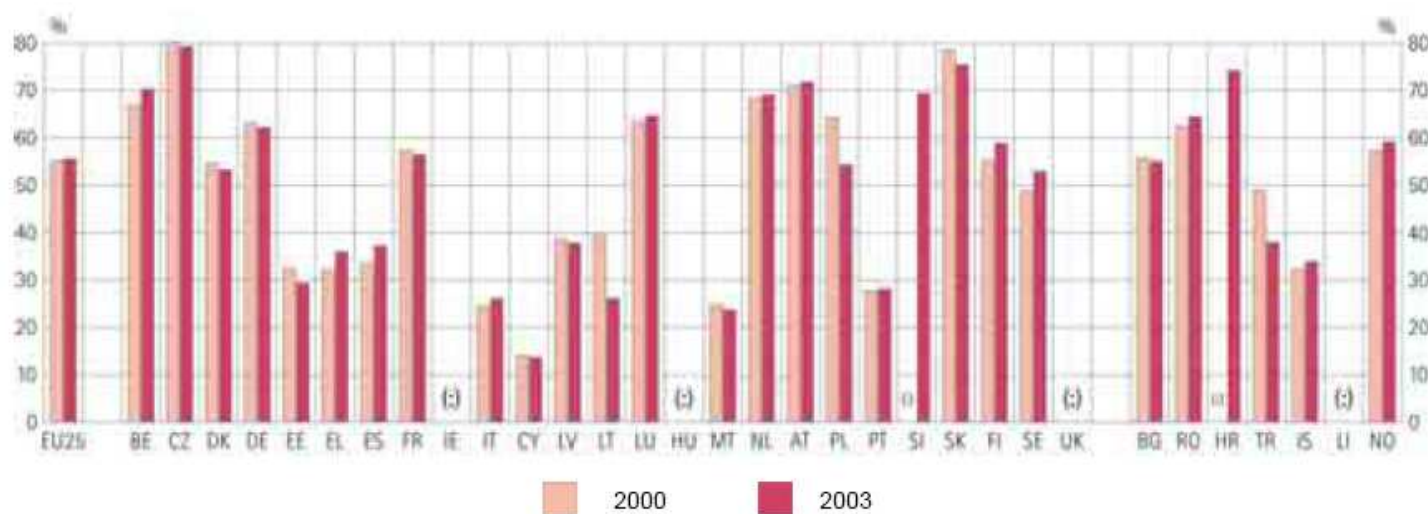
787 01 Šumperk, Bludovská 14

Seznam příloh

Podíl žáků ve středním odborném vzdělávání, v zemích EU.

Organizační schéma Střední odborné školy a Středního odborného učiliště, Šumperk.

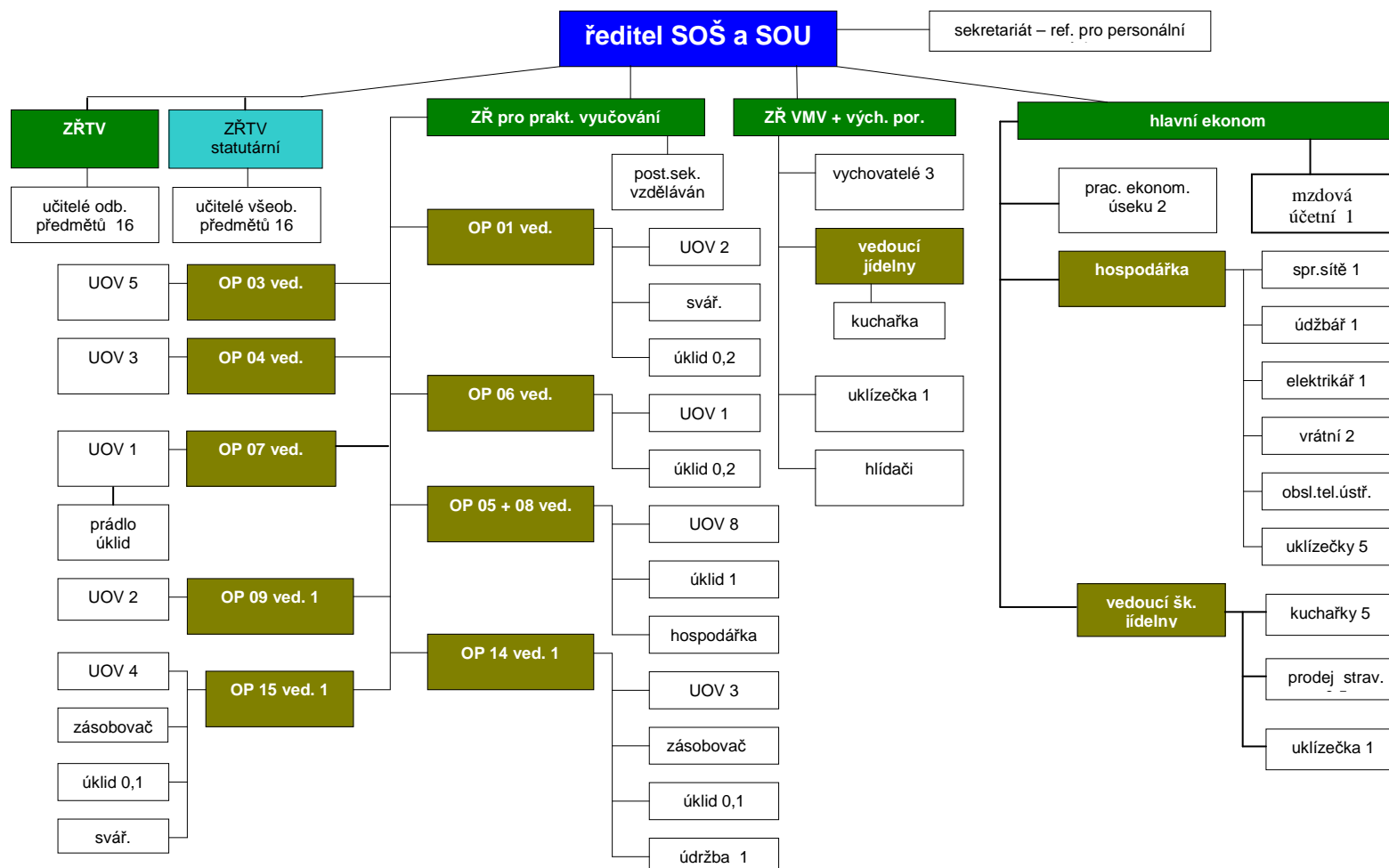
Podíl žáků ve středním odborném vzdělávání, v zemích EU (procentové podíly žáků přijímaných do středního odborného vzdělávání 2000 a 2003)

	EU25		BE	CZ	DK	DE	EE	EL	ES	FR	IE	IT	CY	LV	LT	LU	HU
2000	55.2		66.8	80.2	54.7	63.2	32.5	32.1	33.5	57.4	0	24.6	14.2	38.6	39.6	63.5	:
2003	55.6		70.2	79.3	53.3	62.2	29.3	36.0	37.2	56.4	0	26.0	13.7	37.8	26.1	64.7	:
	MT	NL	AT	PL	PT	SI	SK	FI	SE	UK	BG	RO	HR	TR	IS	LI	NO
2000	24.8	68.3	71.1	64.3	27.8	72.3	78.6	55.3	48.8	:	55.7	62.5	:	49.0	32.3	:	57.3
2003	24.0	69.1	71.8	54.3	28.1	69.4	75.4	58.8	52.9	:	55.0	64.4	74.2	38.0	34.0	:	59.2

Zdroj: Eurostat

Organizační schéma Střední odborné školy a Středního odborného učiliště, Šumperk

RESUMÉ

6 VŠB – Technická univerzita Ostrava, Ekonomická fakulta, Katedra veřejné ekonomiky

Jméno a příjmení autora: Ivana Mindlová

Název bakalářské práce: Vývoj učňovského školství a jeho financování

Bakalářská práce se blíže zabývá problematikou učňovského školství nejprve v obecné rovině a posléze na konkrétním příkladu. V teoretické části nejdříve popisuje jeho dlouhodobý vývoj a financování. Snaží se ukázat na specifika učňovského školství, na nedostatky v organizaci učňovského školství a na nedostatečně propracovaný systém financování. Snaží se také navrhnout některá možná zlepšení. Důraz je kladen na aktuálnost použitých zdrojů.

V praktické části je nejprve charakterizován vybraný subjekt a poté je proveden popis jeho hospodaření se všemi dostupnými finančními prostředky a analýza využívání těchto prostředků.

6.1 VŠB – Technical University of Ostrava, Faculty of Economics, Department of Public Economics

Name: Ivana Mindlová

Title: Development of the Vocational Education and its Financing

The bachelor work closely deals with the problems of the vocational education first in common framework and then a concrete case is taken. The theoretic section first describes its long-term development and financing. It tries to point at the specifics of the vocational education, at the deficiencies in the organization of apprenticeship education planning and at the insufficient financial system. Furthermore, it also proposes some possible improvements. The emphasis is put on the currentness of the sources used.

The practical section first defines the subject chosen and afterwards its management with all accessible financial resources and analysis exploitation of these resources is described.